

Çin Dış Politikasında Devamlılık ve Değişim: Mao Zedong'dan Xi Jinping'e

Ferhat Durmaz, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

ORCID: 0000-0002-1315-7686

E-Posta: ferhatdurmaz@ankara.edu.tr

Özet

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949'dan günümüze Çin'in dış politika hedefleri önemli bir dönüşüme uğramıştır. Mao Zedong liderliğindeki (1949-1976) Çin, dış politikada, yeni kurulan devletin güvenliğini sağlamayı hedeflerken, Deng Xiaoping (1978-1992) dış politikada ülkenin ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmeye yönelik ilişkilerin kurulmasını öncelik haline getirmiş ve "gücünüzü gizleyin, asla liderlik etmeyin ve zamanınızı bekleyin" şeklinde düşük profilli bir yaklaşımı takip etmiştir. Jiang Zemin (1992-2002) büyük ölçüde ve Hu Jintao (2002-2012) ise 2008 ekonomik krizine kadar olan dönemde Deng'in düşük profilli politikasını sürdürmüştür.

2008 krizi sonrası süreçte Hu, Deng'in düşük profilli dış politika yaklaşımını "aktif olarak bir şeyleri başarmak" olarak değiştirmiş ve Çin'in bölgesel ile uluslararası ilişkilerde nüfuz kazanması için daha iddialı bir dış politika izlemesi gerektiğini belirtmiştir. Bu noktadan hareketle, çalışmanın temel argümanı Deng'in ortaya koyduğu düşük profilli dış politika yaklaşımının Çin dış politikasında uzun süre geçerliliğini koruduğu ve düşük profilli yaklaşımdan farklı iddialı eylemler geliştirilmeye başlanmasının ilk defa Hu döneminde başladığıdır. Çalışmaya göre, Hu döneminde başlayan bu değişimin temel belirleyicisi 2008 krizi sonrası süreçte uluslararası sistemde güç dengesi ve çok kutupluluk açısından Çin lehine olumlu bir dönüşüm yaşanmasıdır.

Hu sonrası dönemde, Xi liderliğindeki (2012-) Çin, dış politikada, proaktif bir rol üstlenmiş, ikili ve bölgesel iş birliğini daha güçlü bir şekilde teşvik etmiş ve bölgesel siyasette etkin bir aktör olmaya yönelik bir yaklaşım ortaya koymuştur. Bu noktadan hareketle, çalışmanın bir diğer argümanı, Xi liderliğindeki Çin'in dış politikada Deng'in düşük profilli yaklaşımını tamamen terk ettiğidir. Xi, Hu'nun ileri sürdüğü birçok girişimi/kavramı daha da geliştirerek Hu'nun başlattığı dış politika açılımını sürdürmüştür. Bunun temel nedeni, 2008 krizi sonrası uluslararası sistemde başlayan dönüşümün derinleştiği/genişlediği bir konjonktürde, Çinli karar alıcıların geçmişte zayıf olan ve bugün büyük güç haline gelen Çin'in yeni koşullara uygun bir dış politika izlemesi gerektiğini savunmalarıdır.

Çalışma, Mao'dan Xi'e Çin dış politikasının gelişmelere yönelik düşük profilli ve temkinli bir yaklaşımdan olayları değiştirmeyi ve süreci tamamen kendi lehine şekillendirmeyi amaçlayan dinamik bir vizyona evrildiği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca çalışma, dış politikada kuruluş dönemindeki Komünizm vurgusu hariç pragmatizmin önemli bir belirleyici olduğunu, her dönemde büyük güçlerin eylemlerinin Çin dış politikasının şekillenmesinde kayda değer bir dinamik olduğunu ve Tayvan ile Hong Kong olmak üzere egemenliği güçlendirmeye yönelik milliyetçi girişimler ile söylemlerin her zaman dış politikada kritik bir yer tuttuğunu göstermiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, Çin'in kurucu devlet başkanı Mao Zedong'dan mevcut lider Xi Jinping'e Çin dış politikasının geçirdiği dönüşümü analiz etmektir. Bu çerçevede, çalışmada Çin dış politikasının şekillendiren temel dinamikler, politikanın genel niteliği ve uygulamaya yansımaları incelenmiştir. Çalışma yöntem olarak eleştirel literatür değerlendirmesine başvurmuş ve Çin dış politikasındaki devamlılık ile değişim unsurlarını açığa çıkarmayı hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: Çin Dış Politikası, Mao Zedong, Deng Xiaoping, Hu Jintao ve Xi Jinping.

Continuity and Change in China Foreign Policy: From Mao Zedong to Xi Jinping

Summary

From the establishment of the People's Republic of China in 1949 to today, China's foreign policy objectives have significantly transformed. Under the leadership of Mao Zedong (1949-1976), China aimed to ensure the new state's security in foreign policy, while Deng Xiaoping (1978-1992) prioritized the establishment of relations for the country's economic development and adopted "hide your strength, never take the lead, and bide your time", which is referred to as the low-profile approach. Jiang Zemin (1992-2002) mostly followed this approach, and Hu Jintao (2002-2012) continued Deng's low-profile policy until the period leading up to the 2008 economic crisis.

In the post-2008 Crisis period, Hu transformed Deng's low-profile foreign policy approach into one focused on 'actively achieving something' and stated that China needed to pursue a more assertive foreign policy to gain influence in both regional and international relations. From this perspective, the main argument of the study is that Deng's low-profile foreign policy approach has maintained its validity in Chinese foreign policy for a long time, and the initiation of developing assertive actions different from the low-profile approach began during the Hu era. According to the study, the primary determinant of this change, which started during the Hu era, is the positive transformation in favor of China in terms of the balance of power and multipolarity in the international system following the 2008 economic crisis.

In the post-Hu period, under the leadership of Xi (2012-), China has assumed a proactive role in foreign policy, promoted bilateral and regional cooperation more strongly, and put forward an approach to becoming an effective actor in regional politics. Based on this point, another argument of the study is that China, led by Xi, has completely abandoned Deng's low-profile approach in foreign policy. Xi has continued the foreign policy expansion initiated by Hu and has further developed many of the initiatives/concepts put forward by Hu. The main reason for this is that, in a conjuncture in which the transformation initiated in the international system after the 2008 crisis is deepening/expanding, Chinese decision-makers argue that China, which was weak in the past and has become a great power today, should pursue a foreign policy appropriate to the new conditions.

The study has concluded that from Mao to Xi, China's foreign policy has evolved from a low-profile and cautious approach to responding to developments to a dynamic vision aimed at changing events and shaping the process entirely in its favor. Additionally, the study highlights the importance of pragmatism as a significant determinant in Chinese foreign policy, excluding the emphasis on communism in the founding period. The study emphasizes that the actions of great powers in each period have been a notable dynamic in shaping Chinese foreign policy and that nationalist initiatives and rhetoric aimed at strengthening sovereignty, particularly regarding Taiwan and Hong Kong, have always held a critical place in foreign policy.

The main objective of this study is to analyze the transformation of China's foreign policy from founding leader Mao Zedong to the current leader Xi Jinping. Within this framework, the study examines the fundamental dynamics shaping China's foreign policy, its overall nature, and its implications in practice. The study employs a method of critical literature review and aims to uncover the elements of continuity and change in Chinese foreign policy.

KeyWords: China Foreign Policy, Mao Zedong, Deng Xiaoping, Hu Jintao and Xi Jinping.

Giriş

Çin Halk Cumhuriyeti'nin (kısaca, Çin) kurulduğu Ekim 1949'dan günümüze Çin dış politikasının temel hedefleri bir dönüşüm geçirmiştir. Genel olarak bakıldığında, Mao Zedong döneminde (1949-1976) Çin dış politikasının odak noktası yeni kurulan devletin güvenliğinin sağlanması ve uluslararası tanınırlığının güçlendirilmesine yönelik olmuştur. Deng Xiaoping liderliğindeki (1978-1992)¹ Çin'in dış politikasının ana teması ülkenin ekonomik kalkınmasını ve modernleşmesini gerçekleştirmeye hizmet edecek dış ilişkilerin kurulması ve belirsizliklerin olduğu konjonktürde "gücünüzü gizleyin, asla liderlik etmeyin ve zamanınızı bekleyin" şeklinde ifade edilen düşük profilli bir yaklaşımın izlenmesidir. Jiang Zemin döneminde (1992-2002) ve Hu Jintao (2002-2012) döneminde özellikle 2008 ekonomik krizine kadar olan süreçte, dış politikada Deng'in ortaya koyduğu vizyonun yanı sıra, ikili iş birliğinin güçlendirilmesi ve bölgesel ortaklıkların geliştirilmesi önemli bir öncelik haline gelmiştir.

Diğer yandan, 2008 krizi sonrası süreçte, Hu yönetimi, Çin dış politikasının merkezine Deng'in düşük profilli yaklaşımının yerine "aktif olarak bir şeyleri başarmak" konseptini yerleştirmiştir. Bu çerçevede, Hu yönetimi, Asya Altyapı Yatırım Bankası ve bölge ülkeleri arasında altyapı ağının güçlendirilmesi gibi yeni iş birliği girişimleri önermiş, Asya'da İş Birliği ve Güven Artırıcı Önlemler gibi var olan oluşumların kurumsal niteliğini güçlendirmeye çalışmış, Batı hegemonyasını yansıtan finansal girişimlere yönelik eleştirel bir tutum geliştirmiş ve Doğu ile Güney Çin Denizi'nde askeri eylemler gerçekleştirmiştir.

Hu sonrası dönemde, Xi Jinping (2012-) yönetimindeki Çin, dış politikada proaktif bir rol benimsemiş ve "ortak kader topluluğu" anlayışı çerçevesinde Çin'in yakın çevrede daha etkili olmasına yönelik bir yaklaşım takip etmiştir. Xi döneminde Çin dış politikasında Hu'nun fikrinsel temellerini attığı Asya-Altyapı Yatırım Bankası ve bölge ülkeleri arasında altyapı ağı fikri (Kuşak-Yol Girişimi adı altında) somut bir şekilde uygulamaya aktarılmış, Hu'nun deniz anlaşmazlıklarındaki sert tutumu daha ileriye taşınmış ve "Yeni Asya Güvenlik Konsepti" şeklinde yaklaşımlar ortaya konulmuştur.

Çin dış politikasının genel niteliğinin bir dönüşüm geçirdiği konusunda literatürde bir uzlaşma olmasına rağmen bu değişimin ne zaman başladığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Örneğin, Zhang (2010) çalışmasında Hu'nun -özellikle başkanlığının ilk dönemindeki- forum diplomasisinin ve farklı ülkelere yönelik gerçekleştirdiği ziyaretlerin Çin'in dünya çapındaki etkilerini

teşvik etme noktasında eşi görülmemiş bir yaklaşım olması nedeniyle Çin dış politikasında önemli bir değişiklik olduğunu ileri sürmektedir. Poh ve Li'ye göre (2017), Xi liderliğinin uluslararası siyasette yeni kurallar oluşturma ve uluslararası kurumlarda reformlar yapma vizyonu seleflerinin dış politika anlayışından ayrılma belirtisi olarak okunabilir. Buna rağmen, Poh ve Li, Xi'nin ilk döneminin bir geçiş dönemi olduğunu ve Deng'in düşük profilli yaklaşımının Çin'in uluslararası sorumluluk üstlenme konusundaki deneyim eksikliği ve çevredeki ekonomi ile güvenlik konularındaki zorluklar nedeniyle tamamen terk edilemediğini belirtmektedir. Cai (2022) çalışmasında, Deng'in ortaya koyduğu düşük profilli dış politika yaklaşımından ayrılmanın Hu döneminde başladığını ancak Xi'nin göreve gelmesinden sonraki süreçte değişimin daha belirgin bir şekilde gerçekleştiğini iddia etmektedir. Suisheng (2023) çalışmasında Hu'nun kendisinden önceki liderlere kıyasla iddialı eylemler ortaya koymasına rağmen "ılımlılık ve iddialı olma arasındaki ip üzerinde yürümeye devam ettiğini" ve Xi döneminde Çin'in Deng'in düşük profilli vizyonunu tamamen terk ettiğini savunmaktadır. Literatürde sayısı çoğaltılabilecek bu ve benzer nitelikteki çalışmalar Çin dış politikasını lider merkezli bir bakış açısı üzerinden incelemekte ve ikili ziyaretler ile reform çağrıları gibi liderlerin geliştirdiği eylemlerin niteliğine odaklanarak Çin dış politikasına ilişkin tespitlerde bulunmaktadır.

Literatürdeki çalışmalardan farklı olarak bu çalışma, Çin dış politikasındaki dönüşümü/değişimi etkili bir şekilde anlayabilmek ve açıklayabilmek için, Çin dış politikasının uluslararası sistem ve güç olgusu çerçevesinde ele alınmasının elzem olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla, bu çalışma Çin dış politikasının genel niteliğini modern uluslararası sistemin yapısı (iki kutuplu, tek kutuplu veya çok kutuplu) ve güç olgusu (ABD, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ve Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya karşısında Çin'in görece zayıf ya da güçlü olması) çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu noktadan hareketle Çin dış politikasına bakıldığında, çalışmanın temel argümanı, Deng'in ortaya koyduğu geleneksel yaklaşımdan ayrılmanın ilk defa Xi döneminde gerçekleşmediği ve Hu'nun başkanlığının son yıllarında başladığıdır. Çalışmaya göre bunun nedeni, 2008 krizi sonrası süreçte, çok kutupluluğun daha belirgin bir hale gelmesi ve uluslararası sistemde güç dengesi açısından ABD ile Çin arasındaki güç farkının azalmaya başlamasıdır. Dolayısıyla, uluslararası sistemde yaşanan yapısal ve güç dengesi açısından dönüşüm Çin için tehditlerden ziyade fırsatları beraberinde getirmiştir. Çalışmanın bir diğer argümanı, Xi'nin Hu döneminde başlayan dış politikadaki aktivizmi daha ileri götürdüğü ve Xi ile Hu dönemleri arasında bazı dış politika davranışları/eylemleri açısından devamlılık gözlemlenebileceğidir.

Çalışma bunun nedeninin 2008 krizi sonrası uluslararası sistemde başlayan çok kutupluluk lehine olan dönüşümün 2010'lı yıllara gelindiğinde daha somut bir nitelik kazanması ve Çin'in kendisini sistemde daha güçlü görmesi olarak belirtmektedir.

Bu çalışma Mao'dan Xi'e Çin dış politikasının tarihsel evrimini ve devamlılık/değişim unsurlarını analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede, ilgili dönemde dış politikayı etkileyen uluslararası gelişmeler, dış politikanın genel niteliği ve uygulamadaki en önemli gelişmeler irdelenmiştir. Çalışma, Çin dış politikasını analiz etmede yöntem olarak eleştirel literatür değerlendirmesine başvurmuş ve hem Çinli hem de Batılı yazarların çalışmalarını kullanarak Çin dış politikasının dün ve bugün arasındaki bağlantıyı anlamaya çalışmıştır. Çalışma, Çin devlet başkanlarının görevde bulunduğu dönemi kapsayan tarihsel bir anlatı üzerinden konuyu incelemiş ve Çin'in kurulduğu 1949'tan Covid-19 pandemisinin başladığı 2019 yılının sonlarına kadar olan dönemi kapsamıştır. Covid-19 salgını ve sonrası dönem devam eden bir süreç olması dolayısıyla Çin dış politikasına etkilerinin sağlıklı bir şekilde gözlemlenemeyecek olması ve daha önemlisi kelime sınırlılığı nedenleriyle analize dâhil edilmemiştir.

Mao Zedong Dönemi (1949-1976): Güvenliğin Sağlanması ve Uluslararası Tanınırlığın Güçlendirilmesi

Mao Zedong dönemi Çin dış politikasına ilişkin söylenebilecek en önemli husus, Soğuk Savaş dönemi koşullarına bağlı olarak bir dış tehdit algısı olduğu, tehdit algılanan aktörün değiştiği ve tehdit algısı çerçevesinde Çin'in dış politika yönelimini şekillendirdiğidir. 1950'lerde sadece ABD'den tehdit algılayan Çin, 1960'larda hem ABD hem de Sovyetler Birliği'nden (kısaca, SB) ve 1970'lerde yalnızca SB'den tehdit algılamıştır. Tehdit algısının değiştiği bu süreçte Mao yönetimi, "bir barbarı başka bir barbarla kontrol altına alma" veya "bir gücü diğerine karşı oynama" şeklindeki stratejiyi takip ederek güçlenen aktörü diğer aktörler ile geliştirilen iş birliği aracılığıyla dengelemeye çalışmıştır (Cai, 2022).

1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğunda, ABD'nin liderliğini üstlendiği Batı ile SB'nin güdümündeki Doğu Bloğu arasında Soğuk Savaş yaşanmaktaydı. Böylesi bir konjonktürde, Mao liderliğindeki Çin, Şubat 1950'de SB ile Barış, Dostluk ve Karşılıklı Yardım Anlaşması'nı imzalayarak "bir tarafa yaslanma" olarak ifade edilen dış politika vizyonunu ortaya koymuştur (Ekrem, 2003: 13-14). Soğuk Savaş'ın erken döneminde farklı ideolojik dünyaya ait olmaları nedeniyle ABD ile Çin arasında normal bir

ilişki kurulması mümkün olmadığından Mao yönetimindeki Çin için dış politikadaki en iyi alternatif SB olmuştur. Ayrıca, Çin'in Ekim 1950'de Kore Savaşı'na doğrudan müdahalesi, ABD'nin Yedinci Filoyu Tayvan Boğazı'na göndermesi ve Washington'un Tayvan'daki Kuomintang Hükümeti ile karşılıklı savunma anlaşması imzalayarak Çin'i çevrelemeye yönelik bir strateji ortaya koyması ABD ve Çin'i birbirleri için birer tehdit haline getirmiştir. SB ile ittifak, iki kutuplu uluslararası sistemde yeni kurulan komünist Çin için siyasi ve ideolojik açıdan güçlü bir devletin desteğini alması anlamına gelmiştir (Cai, 2022). SB ile yakınlaşma Çin'in teçhizat ile askeri yardım elde etmesine ve dolayısıyla Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun modernleşme sürecine katkı sağlamıştır. Ayrıca, SB ile iş birliği Japonya ile yaşanan uzun savaş (1937-1945) ve Çin Komünist Partisi ile Kuomintang arasındaki iç savaş (1946-1949) şeklindeki olaylardan ötürü büyük bir yıkıma maruz kalmış olan Çin'in endüstriyel gelişmesini mümkün kılacak bir ekonomik yardım elde etmesini sağlamıştır (Flint ve Zhang, 2019: 314).

Diğer yandan, ideoloji, güvenlik kaygıları ve ABD'ye yönelik politika konusunda Stalin'in halefi Nikita Kruşçev ile Mao'nun aynı fikri paylaşmaması ve perde arkasında SB ile Çin'in uluslararası komünist hareketin liderliği için rekabet etmeleri 1960'lar boyunca Çin ve SB'nin karşı karşıya gelmesine ve birbirlerini düşman olarak tanımlamasına neden olmuştur (Lanteigne, 2020: 9-10). Hem ABD hem de SB'den tehdit algılayan Çin, Kültür Devrimi'nin ilk aşamasında (1966-1969), kısa bir süreliğine içe kapanarak izolasyon politikasını takip etmiştir. Bu süreçte Mao liderliğindeki Çin için en önemli stratejik kaygı yalnızca ABD'ye değil aynı zamanda SB'ye karşı koyabilecek güçlü bir aktör olmak olmuştur (Zhu ve Lu, 2015: 28). Bu nedenle, Mao, iki süper güç karşısında Çin'in konumunu güçlendirmek şeklindeki stratejik bir hedef çerçevesinde Üçüncü Dünya'ya özel bir ilgi göstermeye başlamış ve hegemonyaya karşı mücadelede Üçüncü Dünya ülkelerini merkeze alan ancak İkinci Dünya ülkelerini de içeren en geniş birleşik cepheyi kurmayı hedeflemiştir (Yu-shek, 2016).

SB ile Çin sınırında yaşanan çatışmalar, SB'nin Çin sınırına asker ile teçhizat konuşlandırması ve SB'nin nükleer silah kullanma seçeneğini gündeme getirmesi Çin'in SB tehdidini daha belirgin bir şekilde hissetmesine neden olmuştur (Shambaugh, 2021: 66-68). Çin'in SB'den yoğun bir tehdit algıladığı dönemde, ABD Başkanı Richard Nixon, 1969'da duyurduğu Nixon Doktrini ile Doğu Asya'da Çin'i çevreleme politikasından vazgeçmiştir. Böylece, Mao yönetimi, ABD'yi ulusal güvenliğe yönelik bir tehdit olarak görmemeye başlamış ve ABD'yi SB'yi dengeleyebilecek bir aktör olarak değerlendirmiştir.

Çin masa tenisi takımının daveti üzerine ABD masa tenisi takımının Nisan 1971’de Çin’i ziyaret etmesiyle başlayan Ping Pong Diplomasisi süreci, devam eden süreçte Nixon’ın Çin’e uygulanan ticari ambargoyu kaldırması ve 1972’de Nixon’ın Çin’e yaptığı tarihi ziyaret iki ülke arasında “zımnî ittifak” sürecinin önünü açmıştır (Mark, 2012: 137). Bu ziyaret sonucunda ABD ve Çin, bölgede hiçbir devletin (burada kastedilen SB’dir) hegemonya kurmasına izin verilmeyeceğini belirten Şanghay Bildirisi’ni yayınlamıştır.

Çin-ABD yakınlaşması, SB’nin artan gücü ve oluşturduğu tehdit karşısında Pekin’in Washington ile ilişkiler geliştirerek dezavantajlı konumunu belli ölçüde gidermesi anlamına gelmiştir (Suisheng, 2023). Ayrıca, Çin-ABD yakınlaşması, Çin’in 1971’de Birleşmiş Milletler (BM) ve BM Güvenlik Konseyi’nde Çin’i temsil eden tek meşru hükümet olarak Tayvan’ın yerini almasını sağlamış ve Japonya gibi ABD müttefiki ülkeler ile diplomatik ilişkiler kurması için olumlu bir zemin oluşturmuş, dolayısıyla Çin’in diplomatik konumunu güçlendirmiştir. Çin’in BM Güvenlik Konseyi’nde daimî üye statüsünü yeniden elde etmesi devlet egemenliğini ihlal eden eylemleri veto edebilme hakkını kazanmasını sağlamış ve böylece Çin, uluslararası güvenliği ilgilendiren birçok girişimin uygulamaya aktarılmasında ya da aktarılmamasında belirleyici aktörlerden birisi olma konumunu elde etmiştir (Lanteigne, 2020: 13). Nixon’un 1972’de yaptığı ziyaretten Mao’nun ölümüne kadar geçen sürede ve Mao’nun 9 Eylül 1976’daki ölümünden sonra Hua Guofeng liderliğindeki geçiş döneminde (1976-1981) Çin dış politikasındaki ana tema, SB karşıtlığı olmuştur. Bu dönemde Çin’in resmî açıklamaları ve medyası doğrudan SB’yi hedef alan söylemler ortaya koymuştur.

Mao liderliğindeki Çin dış politikasının bir diğer yönü Çin sosyalizm modelinin diğer ülkeler tarafından benimsenmesi ve o ülkelerdeki komünist hareketlerin desteklenmesi olmuştur. Bu çerçevede, Çin Komünist Partisi yabancı komünist partilerle ilişkiler kurmak için Ocak 1951’de Uluslararası İrtibat Departmanı’nı kurmuştur. Bu yaklaşımın arkasındaki temel motivasyon, Güneydoğu Asya’daki ve diğer bölgelerdeki komünist hareketlerin ve halkların emperyalist güçlerden ve bu güçlerin yerel kuklalarından kurtulmalarına yardımcı olmaktır. Mao’ya göre, modern Çin tarihi, emperyalist saldırganlığın Çin’in bağımsızlığını ortadan kaldırmaya yönelik eylemlerine karşı geliştirilen anti-emperyalist muhalefetin tarihidir (Selected Works of Mao Tse-tung, January 1940). Ayrıca, geçmişte, Çin komünist devriminin başarıya ulaşmasında başrol oynayan bir lider olarak Mao, küresel komünist devrimin gerçekleşeceği ve en nihayetinde küresel bir komünist toplumun oluşturulabileceği şeklinde ütöpik bir düşünceye

sahiptir. Mao'ya göre, Çin, dünya ulusal kurtuluş hareketlerinin lideri olarak emperyalizme karşı mücadelenin merkezinde yer almaktadır (Mao, 1963/1964: 387, 389).

Devam eden süreçte, Mao, Çin'in sosyalizmden uzaklaşmasını önlemek ve devrim ruhunu canlı tutmak gerekçesiyle kapitalizme göz kırpanları ve değişim çağrısında bulunan revizyonistleri hedef alan Kültür Devrimi'ni başlatmıştır. Bu süreçte, Mao, devrimi diğer ülkelere ihraç etmeyi hedeflemiş ve böylece anti-emperyalizm temelinde Çin ile diğer ülkelerin bir araya gelebileceğini düşünmüştür. Mao'nun 1974 yılında ortaya koyduğu "Üç Dünya Teorisi" yaklaşımı hegemonya kurmaya çalışan birinci dünya ABD ve SB'ye karşı mücadeleyi hedeflemekte ve devrimi, ezilen Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarının kurtuluşu için temel strateji olarak görmektedir (Mao, 1974: 454; Mark, 2012: 89-90).

Mao'nun yaklaşımlarının şu önemli sonuçlara yol açtığı söylenebilir: (i) Diğer ülkelerdeki komünist hareketlerin desteklenmesiyle Çin dış politikası, ideolojik bir boyut taşımaya başlamış ve bu durum dış politikanın rasyonel bir zeminde yürütülmesini zorlaştırmıştır. Örneğin, Çin, 1960'larda birkaç Afrika hükümetini devirmeye çalışmış ve Mao, net bir kanıt olmamasına rağmen Japonya, Güney Kore ve ABD'nin Çin'e ortak saldırı planladığını düşünmüştür (Robinson, 1994: 561). (ii) Komünist ideolojinin etkisiyle Çin yönetimi, 1950'lerin ilk yıllarında komünist partiler tarafından yönetilmeyen, yeni bağımsız olan ve tarafsızlık politikasını benimseyen Hindistan ve Burma (Myanmar) gibi devletlere şüpheyle yaklaşmıştır (Cai, 2022). (iii) Kültür Devrimi süreci ve Üçüncü Dünya'daki Çin destekli isyanlar ile askeri müdahaleler diğer ülkeleri Çin'e yaklaştırmadığı gibi tam tersi bir etki ortaya çıkarmıştır. Örneğin, Çin destekli eylemler, Vietnam'ın Çin'den uzaklaşp SB'ye yaklaşmasına ve Çin-SB ilişkilerinin daha kötü bir hale gelmesine neden olmuştur. Ancak, süreç içerisinde, Sovyet tehdidinin daha belirgin bir nitelik kazanması Mao'nun ütopyik devrimci yaklaşımı bir kenara bırakmasına ve Sovyetlerin artan gücünün dengelenmesi için ABD ile ilişkileri iyileştirmeyi amaçlayan reel politik bir yaklaşımı tercih etmesine neden olmuştur (Suisheng, 2023).

1950'lerin ortalarından itibaren Mao yönetimi, dış politikada ikili ilişkileri ve çok boyutlu diplomasiyi geliştirmeyi hedeflemiştir. Bunun nedeni, Çin'in Soğuk Savaş'ın devam ettiği ve kutuplaşmaların olduğu bir sistemde gelişmekte olan ülkelerle ve diğer küçük aktörlerle ilişkiler geliştirerek diplomatik konumunu güçlendirme çabasıdır. Bu süreçte, sömürgelerin

bağımsızlıklarını kazanmaları ve Halk Kurtuluş Ordusu'nun Kore Savaşı'ndaki performansının ardından Çin'e yönelik güvenin artması, Çin ile diğer ülkeler arasında ilişkilerin kurulmasını kolaylaştırmıştır (Cai, 2022). Ayrıca, Çin, 26 Nisan-21 Temmuz 1954 tarihleri arasında düzenlenen Cenevre Konferansı'na ve 18-24 Nisan 1955'te düzenlenen Bandung Konferansı'na katılmıştır.

Cenevre ve Bandung Konferansları Çin'in uluslararası alandaki diplomatik tanınırlığının artması için olumlu bir zemin oluşturmuş ve Çin'in küresel diplomatik ağının gelişmesine katkı sağlamıştır. Cenevre Konferansı sırasında, Çin, Çinhindi sorununun Kuzey Vietnam, Güney Vietnam, Kamboçya ve Laos'un bağımsızlığının onaylanarak çözülmesinde yardımcı bir rol oynamıştır. Ayrıca, Çin ile İngiltere arasında maslahatgüzar düzeyinde diplomatik ilişkiler kurulması neticesinde İngiltere'nin Çin'i tanıyan ilk büyük batılı güç olması Çin için diplomatik açıdan bir başarı olmuştur. Benzer şekilde, Bandung Konferansı boyunca, Çin diplomatik etkisini Üçüncü Dünya'ya yönelik olarak genişletmek için Endonezya, Filipinler, Tayland, Pakistan ve Mısır ile ikili diplomasi yürütmüş ve bu diplomatik faaliyetlerin bir sonucu olarak konferans sonrası süreçte Mısır, 30 Mayıs 1956'da Tayvan'daki Çan Kay-Şek hükümeti yerine Çin'i diplomatik olarak tanımıştır (Cai, 2022). Bandung ve Cenevre konferansları ve bu konferanslar sırasındaki faaliyetler Çin'in kendi dünya görüşünü uluslararası alanda ortaya koyması ve etkinliğini artırması açısından faydalı bir zemin oluşturmuştur. Bandung Konferansı sırasında, Mao yönetimi, Barış İçinde Bir Arada Yaşamamanın Beş İlkesinin (egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı, karşılıklı saldırmazlık, birbirlerinin iç işlerine karışmama, eşitlik ile karşılıklı yarar ve barış içinde bir arada yaşama) Asya ile Afrika arasındaki iş birliği için bir kılavuz olabileceğini iddia etmiş ve böylece bu ilkeler Çin'in Üçüncü Dünya'ya yönelik özel ilgisinde önemli bir yer tutmuştur. Bu ilkeler Cenevre ve Bandung konferanslarından günümüze Çin dış politikasının temel parametrelerinden birisi olmuştur.

Deng Xiaoping (1978-1992): Ekonomik Modernleşme Ekseninde Dış Dünyaya Açılım

Mao'dan sonra gelen Deng Xiaoping liderliğindeki Çin'in en önemli hedefi ulusun büyük güç statüsünü yeniden kazanması için ülkenin ekonomik kalkınmasının ve modernleşme sürecinin gerçekleştirilmesi olmuştur. Deng, başlattığı reformlar ile ulusal ekonomik sistemi merkezi planlamadan piyasa ekonomisine doğru dönüştürmeyi ve ülkenin dış dünyaya özellikle kapitalist dünyaya açılmasını hedeflemiştir (Benvenuti vd., 2022: 3-4). Deng'in ortaya koyduğu irade, Çin'in dış dünyaya açılım sürecinin -Hindistan ve Brezilya şeklindeki diğer ülkelerle kıyaslandığında- ortaya çıkmasında ve hızlı bir

şekilde ilerlemesinde önemli bir faktör olmuştur (Vogel, 2011: 6-8). Deng, Çin'in dış dünyaya açılmasını kapitalizmin içselleştirilmesi olarak görmekten ziyade Çin'i ekonomik açıdan geliştirmenin, sosyalizmi en etkili şekilde inşa etmenin ve siyasal rejim ile politik liderliğin meşruiyetini artırmanın bir yöntemi olarak görmüştür (Suisheng, 2023). Dış dünyaya açılma iradesinin bir yansıması olarak, Deng, dış politikanın odak noktasını Mao'nun devrimi öncelik haline getiren yaklaşımından ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesini sağlayacak ilişkiler kurulması yönünde dönüştürmüştür. Özellikle Çin'in gelişmiş ülkelerle ekonomik ilişkiler tesis ederek onlardan yabancı sermaye, teknoloji, yönetim uzmanlığı ile doğal kaynaklar elde etmesi ve Çin ile diğer ülkeler arasında ekonomik pazarların geliştirilmesi Deng liderliğindeki Çin dış politikasının içeriğini oluşturmuştur.

Deng yönetimi, ekonomik kalkınma ve modernleşme için en etkili yolun Batı'nın özellikle ABD'nin sunacağı pazarlara, ticari ürünlere ve eğitim ile uzmanlığa ulaşmak olduğunu düşünmüştür (Robinson, 1994: 568-569). Bu süreçte SB'nin 1979'da Afganistan'ı işgali gibi militarist politikaları, 1979'da Çin-ABD arasında diplomatik ilişkilerin kurulması ve ABD'nin Çin'e ileri teknoloji ihracatı üzerindeki kısıtlamaları gevşeten ve Çin'in emek yoğun ürünlerinin ABD'ye girmesine yardımcı olan En Çok Kayırılan Ülke Statüsü vermesi şeklindeki gelişmeler Çin'in dış dünyaya açılma sürecinde ABD'nin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Deng, ABD, Tayvan'a silah satışını sonlandırma taahhüdü olmadan ABD ile diplomatik ilişkiler kurmuş ve Deng'in kararında "ABD ile iyi bir ilişkisi olan tüm ülkeler zengin oldu" şeklindeki düşüncesi etkili olmuştur (Suisheng, 2023). Deng, Asya'nın yükselen güçleri olan Japonya, Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur'un hızlı ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için ABD ile ekonomik iş birliğini tercih ettiğini görmüştür.

Deng liderliğindeki Çin'in ABD ile yakınlaşmasının bir yansıması olarak, Çin ile ABD arasındaki ticaret hacmi yılda 5 ila 10 milyar dolar arasına yükselmiş ve Çin'deki ABD yatırımı kısa sürede 1 milyar doları aşmıştır. Ayrıca, bu süreçte, teknoloji alanında uzman heyetlerin karşılıklı ziyaretleri gerçekleşmiş ve her yıl birkaç yüz bin Amerikalı Çin'e seyahat etmeye başlamıştır. ABD, milyonlarca Çinliyi bilim ve teknoloji alanında eğitim görmeleri için ABD'ye davet etmiş ve yılda 20.000 Çinli öğrenci ABD üniversitelerine kaydolmuştur (Suisheng, 2023). Ayrıca, 1980'li yıllar boyunca Çin ile ABD arasındaki uyum, Çin'in 1980'de Uluslararası Para Fonu ile Dünya Bankası ve 1986'da Asya Kalkınma Bankası şeklinde uluslararası ticari ve finansal kuruluşlara üye olmasında kolaylaştırıcı bir faktör olmuştur (Cai, 2022). Genel olarak dış dünyaya açılım ve özelden ABD ile geliştirilen iş birliği, Çin'in ekonomik reformlarının başarılı olmasında önemli bir rol oynamış ve daha sonraki yıllarda gerçekleşecek olan hızlı/ sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin zeminini oluşturmuştur.

1980'lerin başlarında Deng yönetimi, Çin'in ABD ile olan ilişkilerinin ABD lehine tek taraflı bir bağımlılığa yol açabileceğini düşünmüştür. Bu nedenle, Deng, 1982'de Çin'in ABD ile SB arasında herhangi bir tercih yapmamasını ve iki büyük güç arasında daha dengeli dış politika davranışları geliştirmesini öngören "bağımsız dış politika" yaklaşımını ortaya koymuştur (Mark, 2012: 96). Dolayısıyla, 1970'lerde SB'den tehdit algılayan Çin yönetimi, 1980'lerde mevcut kaynaklarını ekonomik kalkınmaya ayırmak için SB ile gerilimi azaltmayı öncelik haline getirmiştir. Bu süreçte SB lideri Mihail Gorbaçov'un altı Sovyet alayının Afganistan'dan ve SB birliklerinin önemli bir kısmının Moğolistan'dan çekileceğini belirtmesi ve SB'nin Vietnam'ın Eylül 1989'da tüm kuvvetlerini Kamboçya'dan çekmesinde teşvik edici bir rol oynaması Çin ile SB arasında devletler arası normal ilişkilerin ve partiler arası bağların yeniden kurulmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda, Çin-SB ikili ticareti 1983'te 960 milyon dolardan 1986'da 2,3 milyar dolara ve ardından 1988'de 3,2 milyar doların üzerine yükselerek neredeyse üç katına çıkmış, küçük ölçekli olsa da teknoloji transferi yeniden başlamış, öğrenciler ile araştırmacılar düzeyinde karşılıklı değişim olmuş ve hükümet heyetleri arasında karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiştir (Ziegler, 1993: 63).

Diğer yandan, Deng liderliğindeki Çin, Mao döneminde olduğu gibi, ulusal güvenliği sağlama şeklindeki dış politika vizyonuna önem vermeye devam etmiştir. Dahası, Deng, Çin'in Hong Kong üzerinde egemenlik iddiası ve Tayvan ile yeniden birleşmesi gibi temel ulusal çıkarlarını ilgilendiren konularda Mao ile kıyaslandığında daha kararlı bir lider olmuştur. Bunun nedeni, komünist ideolojinin çekiciliğini kaybetmesine paralel olarak Deng'in meşruluğunu artıracak bir araç olarak milliyetçiliğe başvurması ve Tayvan ile Hong Kong gibi milliyetçi tonların yüksek olduğu konulara değinmesidir (Mark, 2012: 137-138). Çin Komünist Parti Kongresi'nde yaptığı konuşmada Deng, Çin ile Tayvan'ın yeniden birleşmesini hegemonya karşıtlığı ve ekonomik modernleşmeyle birlikte Çin'in en önemli önceliklerinden birisi olarak sıralamıştır (Editorial Committee for Party Literature ve CCP Central Committee, 1994: 13-16). 1 Ocak 1979'da Marshall Ye Jianying'in açıkladığı dokuz ilke esas olarak "bir ülke, iki sistem" formülü çerçevesinde Çin'in Tayvan üzerindeki egemenliğinin tanınması karşılığında Tayvan'ın mevcut siyasi, ekonomik ve askeri sistemini muhafaza etmesini öngörmektedir (Mark, 2012: 102-103). Devam eden süreçte, Deng, İngiltere'nin Hong Kong kontratını yenileme niyetini reddetmiş, "bir ülke, iki sistem" formülünü tanıtmış ve 19 Aralık 1984'te imzalanan Çin-İngiltere Ortak Deklarasyonu ile Hong Kong'un 1 Temmuz 1997'de Çin'e iade sürecinin zeminini hazırlamıştır. Bu örnekler Deng liderliğindeki Çin'in ekonomik kalkınma, barışçıl/elverişli

bir ortam oluşturma ve ulusal güvenliği sağlama şeklindeki dış politika hedeflerine aynı anda ulaşmaya çalıştığını göstermektedir.

1980'lerin sonunda Deng yönetimindeki Çin dış politikasını etkileyen iki önemli gelişme yaşanmıştır: (i) 15 Nisan 1989'da Pekin'de öğrencilerin başlattığı gösterilerin hükümet tarafından 4 Haziran 1989'da Tiananmen Meydanı'nda kanlı bir şekilde bastırılması; (ii) Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin çökmesi ve SB'nin dağılması. Tiananmen olayları ve Soğuk Savaş sonrası dönemin değişen küresel jeopolitik manzarası altında, Deng, "gücünüzü gizleyin, asla liderlik etmeyin ve zamanınızı bekleyin" şeklindeki dış politika yaklaşımını ortaya koymuştur. Bu yaklaşım dahilinde, Deng, Doğu Avrupa'daki ayaklanmaların ne kadar ileriye gideceğini öngörmek zor olduğundan Çin'in gelişmeleri soğukkanlılıkla izlemesini, kapitalist ülkelerle ilgili olarak Çin'in kapitalist ülkelerle ilişkilerini güçlü bir şekilde devam ettirmesini böylece onların ne yaptıklarına ya da yapacaklarına dair net bir fikre sahip olmasını ve bazı dış politika hedeflerine ulaşmak için sessizce çalışması gerektiğini savunmuştur (Yu-shek, 2016). Düşük profilli dış politika olarak tasvir edilen bu yaklaşım, Çin'in Soğuk Savaş sonrası dönemin değişen stratejik konjonktüründe güç siyasetine karışmamasını, liderlik iddiasında bulunmamasını ve diğer ülkelerin iç işlerine karışmamasını öngörmüştür. Düşük profilli dış politika yaklaşımında temel amaç, Çin'in iddialı bir rol oynamadan diğer ülkelere karşı iyi niyetli bir şekilde hareket etmesi ve böylece tüm stratejik ilgisini ekonomik kalkınmaya yoğunlaştırmasıdır (Dingding ve Jianwei, 2011: 197).

Düşük profilli dış politika yaklaşımının ilân edilmesinin en önemli nedeni sosyalist bloğun ve SB'nin çöküşünün Çin için yalnızlık ve meşruiyet krizi oluşturduğu bir ortamda Çin Komünist Partisi seçkinlerinin bu olumsuz ruh halinin üstesinden gelmek istemeleri ve Çin'in yönelimini daha net belirlemek için uluslararası ilişkilerde temkinli hareket edilmesi gerektiğini düşünmeleri olmuştur (Demir, 2019: 20). Bir diğer neden, Tiananmen olaylarının Çin-ABD yakınlaşmasını olumsuz etkilediği bir konjonktürde ABD'nin Çin'in modernleşmesine verdiği desteği sonlandırma ya da azaltma ihtimalinin olduğunu düşünen Deng, iç kalkınmaya odaklanmak için düşük profilli bir politika ortaya koymuştur. Düşük profilli yaklaşım çerçevesinde Çin, 1993'te Çin konteyner gemisi Yinhe'nin İran'a kimyasal silah malzemesi taşıdığı gerekçesiyle yirmi günden fazla Hint Okyanusu'nda bekletilmesi ve 1995-1996 Tayvan Boğazı krizi sırasında ABD'nin savaş gemilerini Tayvan yakınındaki sulara göndermesi şeklinde yaşanan gelişmelere karşı ölçülü tepki göstermiştir.

Bir diğ er önemli nokta, Mao döneminde komünist ideoloji çerçevesinde yabancı ülkelerdeki özellikle Asya ülkelerindeki isyancı komünist partilere desteğ in Deng döneminde Çin dış politikasında önemli bir yer tutmamasıdır. Bunun nedeni, Deng'in Çin'in dış politikada dogmatik bir yaklaşımdan ziyade pratik ve pragmatik bir tutum geliştirmesi gerektiğ ini düşünmesidir. Bir diğ er neden, Çin yönetiminin komşu ülkeler ile dostane ve güvenilir bir ortam inşa ederek onlarla iş birliğı geliştirmeye önem vermesidir. Pekin, ekonomik kalkınmasına elverişli barışçıl bir bölgesel ortam oluşturmak için özellikle Asyalı komşularla ilişkilerini geliştirmeye yönelik iyi komşuluk politikasını tasarlamıştır (Suisheng, 2013: 103). Ayrıca, iyi komşuluk politikasının ilân edilmesinde Tiananmen sonrası Çin'in ABD karşısında konumunu güçlendirmek için komşularla ilişkilerini güçlendirmek istemesi etkili olmuştur. Bu yaklaşımın iki önemli sonucu olmuştur (Benvenuti vd., 2022: 36-37; Cai, 2022): (i) 1967'de Endonezya ile askıya alınan diplomatik ilişkiler 1990'da yeniden başlamış, Singapur ile diplomatik ilişkiler kurulmuş ve komünist müttefik Kuzey Kore'nin olumsuz tutumuna rağmen 1992'de Güney Kore ile diplomatik ilişkiler tesis edilmiştir. (ii) İyi komşuluk yaklaşımı gereğince Pekin, komşu ülkelerden bazılarıyla çözülememiş deniz toprak anlaşmazlıklarında somut ve askeri unsurları içeren adımlar atmamıştır.

Jiang Zemin (1992-2002): İkili ve Bölgesel Ortaklık Politikası

Deng'in 1992'de siyaset sahnesinden çekilmesiyle Çin dış politikasının yürütülmesinde sürücü koltuğuna oturan Jiang Zemin, Deng'in düşük profilli dış politika yaklaşımını devam ettirmede büyük bir ustalık göstermiştir. Bunun en önemli nedeni, Tiananmen olaylarının üzerinden çok geçmediğ i ve Çin-Batı ilişkilerinin yeni yeni normalleşmeye başladığı bir süreçte Jiang'ın Çin'in iddialı eylemler ortaya koyduğı takdirde bunun Batılı ülkeler özellikle ABD tarafından Çin'e yönelik olumsuz bir algı oluşturmak için kullanılabileceğ ini düşünmesidir. Bir diğ er neden, Jiang, Çin'in dış dünyaya açılımlarının üzerinden çok geçmediğ ini düşünerek Çin'in gelişmesi için daha fazla zamana ihtiyaç duyduğunu düşünmüş ve bu süreçte uluslararası güç dengesinde Çin lehine bir değ iş iklik olana kadara düşük profilli dış politika çizgisine geçici olarak bağlı kalınması gerektiğ ini savunmuştur (Cai, 2022).

Jiang döneminde Çin, dış politikada Deng döneminde olduğu gibi pratik ve pragmatik bir yaklaşımı tercih etmiş ve siyasi ile ekonomik iş birliğini vurgulayan ikili ve bölgesel ortaklık politikası geliştirmeyi hedeflemiştir (Lanteigne, 2020: 28). Deng'in 1980'lerde başlattığı iyi komşuluk politikasını Jiang daha ileriye götürerek "çevreyi istikrara kavuşturma, diplomasiyi genişletme ve durumu değ iş tirme" olarak deklare etmiştir (Suisheng, 2023).

Jiang liderliğindeki Çin'in özellikle 1990'ların ortalarından itibaren ortaya koyduğu komşularla ilişkileri geliştirme ve bölgesel iş birliğini teşvik etme şeklindeki yaklaşımında Güneydoğu Asya ve Orta Asya ön planda olmuştur. Çin, bölgesel istikrar ve iş birliğine katkıda bulunmaya istekli sorumlu bir güç imajını güçlendirmek için Güneydoğu Asya ve Orta Asya ülkeleri ile ekonomi ve güvenlik alanında ortak bir zemin oluşturmaya çalışmıştır.

Güneydoğu Asya ile iş birliğini güçlendirme anlayışı çerçevesinde, uygulamada 1996'da Çin ile Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (Association of Southeast Asian Nations, kısaca ASEAN) arasında diyalog ortaklığı tesis edilmiş, 1997'de Çin ve ASEAN, Güney Çin Denizi konusunda anlaşmazlıkların barışçıl çözümünü vurgulayan ve güç kullanımını reddeden bir bildiri yayınlamış ve 1997'de ASEAN+3 (ASEAN-Çin, Güney Kore ve Japonya) Forumu kurulmuştur. 2001'de Çin, ASEAN ile Serbest Ticaret Bölgesi'nin oluşturulmasını önermiş ve 2002'de Çin, bölgesel anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözme kararlılığını göstermek için ASEAN ile bağlayıcı olmayan "Güney Çin Denizi'ndeki Tarafların Davranış Bildirgesi'ni" imzalamıştır. Çin, 1997'den 2000'e kadar süren Asya ekonomik krizi sırasında krizden etkilenen ülkelerin süreçten daha fazla olumsuz etkilenmemesi için Çin renminbisini devalüe etmeyeceğini açıklamış ve Tayland için Uluslararası Para Fonu kurtarma paketine 1 milyar ABD doları tutarında katkıda bulunmuştur. Tüm bu gelişmelerle, Jiang liderliğindeki Çin, ASEAN ülkeleri ile ikili bağlarını güçlendirmiş, Çin-ASEAN bölgesel iş birliğini hızlandırmış ve belli ölçüde güvenilir bir aktör niteliğini kazanmıştır (Zhang, 1999 aktaran Benvenuti vd., 2022: 38).

Orta Asya açısından irdelendiğinde, Çin ile Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında sınır anlaşmazlıklarını çözmeye yönelik 26 Nisan 1996'da Şanghay'da gerçekleştirilen toplantı Şanghay İş Birliği Örgütü'nün temelini oluşturmuştur. Çinli ve Rus karar alıcılar, Çin'in Sincan'daki terör ve Rusya'nın Çeçenistan'daki ayrılıkçı isyancılar nedeniyle benzer sorunlarla karşı karşıya olduğunu düşünmüşlerdir. Bu nedenle, Çin ve Rusya, ayrılıkçılığa, teröre ve dini aşırılığa ortaklaşa karşı çıkmak için güvenlik alanında bir iş birliğinin geliştirilmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır. Jiang liderliğindeki Çin'in Rusya ile iş birliğine giderek Şanghay İş Birliği Örgütü kurulması sürecinde aktif bir rol almasının nedeni hem Orta Asya'daki diplomatik etkisini artırmak hem de kendi güvenliğini olumsuz yönde etkileyecek olası gelişmelerin önüne geçmek için Orta Asya'daki istikrara katkıda bulunmak istemesidir (Flint ve Zhang, 2019: 314-315).

Jiang, dış politikada bölgesel ya da uluslararası kuruluşlara üye olarak veyahut onlarla ilişkileri güçlendirerek çok taraflı iş birliğini geliştirmeyi hedeflemiştir. Çin'in çok taraflılığa vurgu yapmasının nedeni Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin ileri sürdüğü "yeni dünya düzeni" fikri çerçevesinde tek süper güç olarak küresel düzeni şekillendiren tutumundan memnun olmaması ve sadece ABD'nin değil diğer büyük güçlerin de bölgesel ve küresel meselelerde söz söyleme hakkı olduğunu savunmasıdır (Lanteigne, 2020: 17). Çin, çok taraflılık çerçevesinde büyük güçlerle yapıcı stratejik ortaklıklar geliştirmeyi, bölgesel ile uluslararası kuruluşlara katılımı artırmayı ve sorumlu bir büyük güç olarak tanınmayı arzu etmiştir (Foot, 2001: 1-19). Böylece, Çin yönetimi Tiananmen olayları sonrası süreçte izolasyonu sona erdirmeyi ve bölgesel ile küresel ilişkilerde daha görünür hale gelmeyi hedeflemiştir. Daha önemlisi, Pekin yönetimi, Batı'da ve başka yerlerde Çin'in güçlenen ekonomisine paralel olarak ortaya çıkan ve olumsuz bir algıyı bünyesinde barındıran Çin tehdidi söylemini geçersiz hale getirmeyi hedeflemiştir.

Çok taraflılık çerçevesinde, Jiang dönemindeki en önemli gelişme Çin'in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmasıdır. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği, Çin ürünlerinin dış pazarlardaki satışının önündeki engellerin azaltılması ve uluslararası ticaret ile yatırım akışının istikrarlı bir şekilde gerçekleştirilmesi şeklindeki hedeflerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne katılması ekonomik küreselleşmeyi aktif bir şekilde benimsediğinin ve desteklediğinin bir ifadesi olmuştur (Mark, 2012: 138).

Jiang döneminde Deng döneminde olduğu gibi milliyetçi nüanslara vurgu fazla olmuş ve Çin'in egemenliğinin güçlendirilmesi ile toprak bütünlüğünün gerçekleştirilmesi dış politikada en önemli önceliklerden birisi haline gelmiştir. Bu çerçevede, 1992'de Çin yönetimi deniz toprakları üzerinde Çin'in egemenliğini iddia eden Karasuları ve Bitişik Bölge Yasası'nı çıkarmış ve Çin'in karasularını Tayvan, Diaoyu Adası ve Spratly Adaları'nı içerecek şekilde tanımlamıştır. Yasal düzlemde ortaya konan iradenin yanı sıra, uygulamada Çin, Spratly adalarını yönetmek için yeni idari yapılar kurmuş ve daha sonraki yıllarda sayısı artacak olan yapay adalar ve askeri tesislerin inşasına bu dönemde başlamıştır (Benvenuti vd., 2022: 53). Tayvan konusunda, Jiang Ocak 1995'te "Deng'in "bir ülke, iki sistem" formülünden hareketle- Tayvan ile aşamalı bir yakınlaşma sürecini ve yeniden birleşmeye yol açacak eşit zeminde müzakereleri öngören "Jiang'ın Sekiz Noktası" olarak bilinen teklifi ilân etmiştir. Ancak, Tayvan Başkanı Lee Teng-hui'nin Tayvan'ın küçük ve gelişmekte olan ülkeler tarafından tanınmasını sağlamaya yönelik pragmatik bir diplomasi yürütmeye başlamasıyla yeniden birleşme olasılığı zor bir ihtimal haline gelmiştir.

Devam eden süreçte, 1 Temmuz 1997’de çıkartılan temel yasa ile Hong Kong’un kendisine ait yürütme, yasama ve yargı yetkisine sahip olarak Çin’e devir işlemi gerçekleşmiştir. Benzer şekilde, 1999’da Makao 442 yıllık Portekiz egemenliğinin sona ermesiyle Çin’in bir toprak parçası haline gelmiştir. Hong Kong ve Makao’nun Çin’e iadesinin gerçekleşmesi 19. yüzyılda Batılı sömürgeci güçlerin Çin’e ait toprakların bir kısmını alarak ülke üzerinde egemenlik kurdukları -Çin için aşağılanma yüzyılı olarak adlandırılan- dönemin sona ermesi anlamına gelmiştir.

Hu Jintao (2002-2012): Aktif Olarak Bir Şeyleri Başarmak

Hu liderliğinin ilk yıllarında Çin dış politikasına hâkim olan zihniyet “barışçıl yükseliş” veya “barışçıl kalkınma” ve “uyumlu dünya” olmuştur. Temelde bu kavramlar Batı dünyasının yükselen Çin’in uluslararası ilişkilerde askeri ya da maddi unsurları daha öncelik haline getireceği şeklindeki argümanını geçersiz hale getirmek için ortaya atılmıştır. Barışçıl yükseliş veya barışçıl kalkınma, Çin’in yükselen bir güç olmasına rağmen geçmişin diğer büyük güçleriyle aynı çizgide yani askeri güç ve maddi kazanım yoluyla büyümeyeceğine atıfta bulunmaktadır. Uyumlu dünya, Çin’in ittifaklar ve askeri güç kullanımı yerine iş birliği ve topluluklar aracılığıyla küresel barış ve istikrara katkıda bulunmasını öngörmektedir (Lanteigne, 2020: 21-22). Bu stratejik zihniyetin bir yansıması olarak Hu (2016b: 519), 2006 Dışişleri Çalışma Forumu’nda, “Genel durumu engellemeyen konular için, çabalarımızı daha uzun vadeli ve daha önemli ulusal çıkarları korumaya ve geliştirmeye yoğunlaştırabilmemiz için karşılıklı anlayış ve karşılıklı uzlaşmayı somutlaştırmalıyız” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Barışçıl yükseliş/kalkınma, uyumlu dünya ve karşılıklı anlayış/uzlaşma yaklaşımları, Hu’nun iktidarının ilk yıllarında dış politikada Çin’e uluslararası siyasette çok fazla sorumluluk almayan ve liderlik yapmaktan kaçınan pasif bir rol yüklemesine yol açmıştır. Bu durum Hu döneminde dış politikada özellikle 2008 ekonomik krizine kadar geçen sürede kendisinden önceki Jiang döneminde olduğu gibi Deng’in düşük profilli yaklaşımının devam etmesi anlamına gelmiştir. Düşük profilli yaklaşımın bu erken dönemde devam etmesinin en büyük nedeni Çin’in belli ölçüde güçlenen bir aktör haline gelmesine rağmen uluslararası ilişkilerde ABD hegemonyasının devam etmesi olmuştur. Bir diğer sebep, Çin’in yeni yeni güçlenmeye başladığı ve kendisine yönelik birtakım çekincelerin olduğu bir konjonktürde dikkatleri üzerine çekmek istememesidir.

Uluslararası sistemde Amerikan hegemonyasının güçlü olduğu ve Çin’e yönelik çekincelerin olduğu bir konjonktürde, Hu liderliğindeki Çin, ülkenin artan ekonomik gücüne rağmen, erken dönemde yeni iş birliği girişimlerini dile getirmek konusunda ciddi bir irade göstermemiştir. Ayrıca, Pekin, Doğu

ile Güney Çin Denizi gibi tartışmaları alanlarda askeri eylemlerden ziyade çoğunlukla diyalogu ön plana çıkaran bir tutum içerisinde olmuştur. Bir diğer boyut, Çin, doğrudan sert bir şekilde ABD'ye karşı çıkmaktan ziyade Amerikan hegemonyasını yansıttığını düşündüğü iş birliği girişimlerini -Pasifik Kıyısı Serbest Ticaret Bölgesi önerisi gibi- destekleme konusunda gönülsüz olmuş, Myanmar ile Zimbabve konusunda ABD destekli BM kararlarını veto etmiş ve Sudan ile İran konusundaki BM yaptırımlarına karşı çıkmıştır (Leverett ve Noel, 2006: 62-70; Zhang, 2010: 56).

Başkanlığının erken döneminde Hu dış politikada Rusya ile ilişkileri, daha önceki dönemlerden farklı olarak, güvenlik alanında askeri strateji odaklı geliştirme yönünde bir irade ortaya koymuştur. Bu çerçevede, Çin yönetimi, 2007'de Rusya'da üst düzey bir askeri tatbikata katılmış ve bu tatbikata Çin'in ordusunu ilk kez büyük bir oluşum halinde ülke dışında bir tatbikata göndermesi nedeniyle tarihi bir önem taşımıştır (Zhang, 2010: 46). Ayrıca, Çin ve Rusya, Sibiryaya Boru Hattı gibi enerji ulaşımını güçlendirmeye yönelik çeşitli projeler başlatmıştır (Zhang, 2010: 46). Hu liderliğinin BM'de enerji alanındaki önemli ülkelere yönelik ABD destekli yaptırımlara/kararlara karşı çıkmasında ve Rusya ile enerji iş birliğini güçlendirmesinde enerji güvenliğinin sağlanması motivasyonu etkili olmuştur. Bu durum, Çin'in -daha sonraki yıllarda daha da güçlenecek- ABD'ye yönelik olumsuz tutumunun habercisi olurken, Çin ile Rusya arasındaki ilişkiler, Mao ve Stalin'in iktidarda olduğu dönemlerden bu yana ilk kez bu kadar güçlü olmuş ve stratejik iş birliğine evrilmiştir.

Hu liderliğinin ekonomik iş birliğini güçlendirme misyonu doğrultusunda Çin; Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika'daki ülkelerle ilişkileri geliştirmeye özel bir önem vermiştir. Çin yönetimi, Afrika ve Ortadoğu ülkelerine ziyaretlerde bulunmuş ve bu bölgelerde etkili bir aktör olmak için karşı taraftaki aktörlere çeşitli ekonomik teşvikler sağlamaya yönelik 2004'te Çin-Arap Devletleri İş Birliği Forumu ve 2006'da Çin-Pasifik Ada Ülkeleri Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Forumu şeklinde çeşitli diplomatik girişimler başlatmış veyahut 2000'de kurulan Çin-Afrika İş Birliği Forumu şeklinde var olan iş birliği faaliyetlerini güçlendirme yoluna gitmiştir (Benvenuti vd., 2022: 41). Hu'nun farklı coğrafyalara yönelik aktif diplomasisi geleneksel olarak Çin dış politikasında merkezi bir konumda bulunmayan Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika şeklindeki bölgelerin dış politika gündeminde önemli bir yer tutmasına yol açmıştır.

Diğer yandan, 2008 ekonomik krizinden sonra, Hu liderliğindeki Çin yönetiminin ABD'nin gücüne ilişkin algıları büyük ölçüde değişmiş ve bu değişim Çin'in "uluslararası güç dengesi" ve "çok kutupluluk" konusundaki görüşlerine de yansımıştır (Doshi, 2021: 161). 2008 krizi, küresel ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiş ve hem krizin kendisiyle hem de sonuçlarıyla mücadele etmede ABD gücünün zayıflıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu durum başta Çin Devlet Başkanı Hu olmak üzere Çinli karar alıcıların ve siyasi elitlerin ABD ile Çin arasındaki güç farkının daraldığını/azaldığını düşünmelerine yol açmıştır (Doshi, 2021: 159). Bunun yanı sıra, Çin yönetimi, 1990'ların başında ve 2000'lerin ilk yıllarında ABD hegemonyasından ötürü çok kutupluluğun uzakta olduğunu düşünürken, 2008 kriziyle ABD hegemonyasının kırılmaya başladığını ve uluslararası ilişkilerde birkaç büyük gücün olduğu sisteme atf yapan çok kutupluluğun gerçekten ortaya çıktığını düşünmeye başlamıştır (Doshi, 2021: 162). Nitekim, Başkan Hu, 2009'da kriz sonrası düzenlenen ilk toplantılardan birisi olan 11. Büyükelçilik Konferansı Konuşmasında, ekonomik krize atıfta bulunarak "uluslararası güç dengesinde büyük bir değişiklik" yaşandığının gözlemlendiğini ve "çok kutupluluk beklentilerinin artık daha açık" olduğunu ifade etmiştir (Hu, 2016c: 234).

Hu'ya göre 2008 krizi dünya siyasetinde ve Asya-Pasifik bölgesinde güvenlik durumunun daha karmaşık hale gelmesine yol açmış olsa da Çin için fırsatların zorluklardan daha fazla olduğu bir süreci beraberinde getirmiştir (Hu, 2016c: 234). Hu'nun penceresinden bakıldığında 2008 krizi "Çin'i çevreleyen stratejik ortamın iyileştiği", "Çin'in kalkınmasını sağlayacak dış koşulların daha da arttığı" ve "Çin'in çevre üzerindeki etkisinin daha fazla genişlediği" bir sürecin önünü açmıştır (Hu, 2016c: 234). Kısaca, Çinli karar alıcılar perspektifinden bakıldığında (Hu, 2016c: 437), 2008 krizi küresel ekonomiyi ve ABD'nin gücünü olumsuz bir şekilde etkilemesine rağmen Çin'in etkisinin ve statüsünün önemli ölçüde güçlendiği bir döneme kapı aralamıştır.

Uluslararası güç dengesinde bir değişimin olmaya başladığı, Çin ile ABD arasındaki güç farkının azaldığı, çok kutupluluğun somut bir görünüm kazandığı ve fırsatların ortaya çıktığı jeopolitik konjonktürde Hu, sistemik değişimlere cevap vermek için Çin'in artık yeni bir strateji ilân etmesi ya da en azından mevcut stratejide revizyona gitmesinin zorunlu olduğunu düşünmüştür (Doshi, 2021: 160). Diğer bir deyişle, Hu, Deng'in "gücünüzü gizleyin, asla liderlik etmeyin ve zamanınızı bekleyin" şeklinde formüle ettiği ve Deng sonrası Jiang döneminde güç dengesinde Çin lehine değişiklik olana kadar sürdürülmesi yönünde büyük bir uzlaşının olduğu düşük profilli

yaklaşımın gözden geçirilmesini veya bir kenara atılmasını savunmaya başlamıştır. Hu, Deng'in meşhur "gücünüzü gizleyin, asla liderlik etmeyin ve zamanınızı bekleyin" şeklindeki öğretinin "aktif olarak bir şeyleri başarmak" ibaresinin eklenmesi yoluyla değiştirildiğini ilân etmiştir (Hu, 2016c: 234-246). "Aktif olarak" kelimesinin eklenmesi anlamsal sıradan bir değişim gibi görünse de Hu'nun "aktif olarak bir şeyleri başarmak" söylemi başkanlığının ilk yıllarındaki Çin'in çok fazla sorumluluk almaması ve gelişmeleri yönlendiren aktör olmaması şeklinde pasif rolü vurgulayan söylemlerine zıtlık oluşturmuştur (Hu, 2016b: 518).

Hu, aktif olma sloganıyla, Deng'in yol gösterici olan ve neredeyse yirmi yıldır üzerinde bir uzlaşının olduğu düşük profilli yaklaşımdan uzaklaşıp yüksek profilli bir perspektife atf yapmıştır. "Aktif olarak" kelimesinin Çin dış politikasına eklenmesi takip eden hususlara çağrışım yapmaktadır (Doshi, 2021: 160, 177): (i) Çin'in daha iddialı bir dış politika izlemesi ve bu iddialı dış politika yaklaşımıyla başarı(lar) elde etmesi. (ii) Çin'in uluslararası ilişkilerde daha fazla eylem için çaba göstermesi ve stratejik açıdan yüksek noktaları hedefleyerek -küresel siyasette Amerikan gücünün azaldığı bir dönemde- önemli bir aktör haline gelmesi. (iii) Çin'in Asya ülkeleriyle iş birliğini güçlendirerek Asya'da daha etkili bir aktör olması. Aktif olarak bir şeyleri başarma, uluslararası ilişkilerde daha fazla eylem için çaba gösterme ve Asya'da etkili olma hedefleri Hu'nun başkanlığının kalan yıllarında Çin dış politikasında siyasi, ekonomik ve askeri eylemlerde önemli değişikliklere yol açmıştır.

Siyasi açıdan irdelendiğinde, Hu liderliğindeki Çin, ABD'nin siyasi etkisinin azaltılması için uluslararası kurallar ile kurumların oluşturulmasında daha aktif olmayı hedeflemiş ve çıkarların gerçekleştirilmesinde daha etkili olacağını düşündüğü kurumları kendi inşa etme ya da güçlendirme stratejisi izlemeye başlamıştır. Bu çerçevede, Hu, Asya Altyapı Yatırım Bankası kurulması fikrini dile getirmiş ve Asya'da İş birliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı'nın kurumsallaşmasına öncülük etmiştir (Doshi, 2021: 161). Hu'nun bu stratejisinin iki temel özelliğe sahip olduğu söylenebilir: (i) Çin'in öncülük ettiği kurumlar kurma fikri ya da bunları güçlendirme eylemi Çin'in daha önce bu kurumlara katılma ve gündeme ilişkin konularda olumlu ya da olumsuz fikrini ifade etme stratejisinden önemli bir farklılığa işaret etmiştir. (ii) Asya Altyapı Yatırım Bankası ve Asya'da İş birliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı şeklinde Asya merkezli iş birliği oluşumları kurma ya da bunları güçlendirme iradesi Çin'in Asya'da etkin bir aktör olma hedefinin somut yansımaları olmuştur.

Ekonomi açısından bakıldığında, 2008 ekonomik kriziyle birlikte, Hu liderliğindeki Çin'in dış politikada daha aktif bir tutum geliştirdiğinin en önemli göstergelerinden birisi de Çin'in uluslararası kurumlardaki statüsünü güçlendirmeye yönelik bir yaklaşım ortaya koyması olmuştur. 2008 krizinin Amerikan ekonomik rüyasına büyük ölçüde zarar verdiği bir süreçte Çin, uluslararası ekonomik düzenin artık gelişmekte olan ve yükselen güçleri içerecek şekilde yeniden reforme edilmesinin en büyük savunucusu olmuştur. Mart 2009'da Çin Merkez Bankası Başkanı Zhou Xiaochuan'ın uluslararası bir rezerv para birimi önermesi gibi (Cai, 2022), Çin, ekonomik kriz sonrası süreçte Batı hâkimiyetindeki uluslararası kurumlarda daha eleştirel bir yaklaşım ortaya koymuştur. Hu yönetimindeki Çin, kendisi gibi gelişmekte olan ülkeler olan Brezilya, Rusya, Hindistan ve Güney Afrika ile BRICS iş birliğinin oluşumuna öncülük etmiş ve ABD liderliğindeki Batı dünyasının önceliklerini/üstünlüğünü yansıtan küresel ekonomik düzen karşısındaki söylemlerini diğer ülkelerle iş birliği geliştirerek güçlendirmek istemiştir.

Askerî açıdan incelendiğinde, Hu, "Çin, temel çıkarlarıyla ilgili uluslararası ve bölgesel sıcak noktaların çözümünü daha aktif bir şekilde desteklemelidir... Stratejik planlamayı güçlendirin, daha saldırgan hamleler yapın ve durumu olumlu yönde gelişmesi için aktif olarak yönlendirin" açıklamasında bulunmuştur (Hu, 2016c: 236-237). Aktif olarak yönlendirme anlayışı çerçevesinde Çin, Doğu ve Güney Çin Denizi şeklindeki tartışmalı alanlarda tamamen kontrol sağlamaya, komşularının bu bölgelere yönelik işlerine müdahale etmeye ve uçak gemileri, amfibi hücum gemisi ile deniz aşırı tesisler şeklindeki araçları içeren askeri eylemlerde bulunmaya yönelik bir yaklaşım geliştirmiştir. Hu'nun aktif olarak yönlendirme açıklaması çerçevesinde askeri eylemleri vurgulaması Hu'nun başkanlığının ilk yıllarında ifade ettiği "karşılıklı anlayış ve karşılıklı uzlaşma" şeklindeki yaklaşımından farklılaşmaktadır. Diğer bir deyişle, Hu liderliğindeki Çin, dış politikada Deng'in iyi komşuluk vizyonu doğrultusunda belli bir süre dondurulmuş olarak bıraktığı deniz toprak anlaşmazlıklarında Jiang'ın ortaya koyduğu düşük düzeyli ilgiyi Çin'in artan gücüne paralel olarak yüksek düzeye çıkarmış ve çeşitli eylemler ortaya koymuştur.

Çin yönetimi, Doğu ve Güney Çin Denizlerinde düzenli deniz devriyeleri yürütmek amacıyla daha fazla personel göndermiş, yeni ekipman kurmuş ve Doğu ve Güney Çin Denizlerinde ülkenin denizcilik haklarını ve çıkarlarını korumak için Halk Kurtuluş Ordusu Donanması'nın modernizasyonuna öncelik vermiştir (Cai, 2022). Mart 2009'da Çin, Güney Çin Denizi'ndeki Hainan Adası yakınlarında ABD'nin gözetleme gemisini durdurmuş ve Çinli

karar alıcılar ABD yetkililerine Güney Çin Denizi'ni Çin'in temel çıkarlarının bir parçası olarak gördüklerini söyleyerek Güney Çin Denizi'ne yönelik herhangi bir yabancı müdahaleye izin vermeyeceklerini beyan etmişlerdir (Benvenuti vd., 2022: 42; Cai, 2022). Güney Çin Denizi gibi tartışmalı bölgelere yönelik herhangi bir yabancı müdahaleye izin vermeyecekleri şeklindeki yaklaşım neticesinde Çin yönetimi (Cai, 2022); (i) 2009'dan itibaren Vietnam ile Filipinler gemilerinin petrol ve gaz keşfetmeye yönelik girişimlerini engellemeye çalışmış, (ii) Eylül 2010'da Çinli ticari balıkçı gemisi ile Japon sahil güvenlik gemisinin çarpışması sonucunda Çinli mürettebat ve kaptanın Japonlar tarafından göz altına alınması üzerine Japonya'ya nadir toprak ihracatını askıya almış, (iii) Eylül 2012'de Japonya'nın tartışmalı Diaoyu/Senkaku adalarını satın alma girişimine yanıt olarak deniz kolluk kuvvet gemilerini devriye gezmek üzere adalara göndermiştir.

Tartışmalı bölgelere yönelik bu davranışlarla, Çin yönetimi çıkarlarını ihlal eden eylemlere misliyle karşılık vereceğini ortaya koymuş ve deniz toprak anlaşmazlıklarında ekonomi kartını kullanabileceğini göstermiştir. Bu eylemler Hu yönetimindeki Çin'in dış politikada deniz toprak iddialarını diplomatik açıdan krizlere ve komşularla ilişkilerde bozulmalara yol açabilecek olmasına rağmen güçlü bir şekilde savunma kararlılığını göstermekte ve bu niteliğiyle Hu'nun yaklaşımı kendisinden önceki liderlerle kıyaslandığında önemli bir değişimi temsil etmektedir. Ancak, Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki sert söylemleri ve uygulamadaki eylemleri, Güney Çin Denizi'nde hak iddia eden Vietnam, Filipinler ve Malezya'nın güvenlik endişelerini artırmış ve Jiang döneminde geliştirilmeye başlanan ikili ortaklık ve iş birliği politikası Güney Çin Denizi ile ilgili gerginliklerden olumsuz etkilenmiştir (Suisheng, 2013: 106).

Hu'nun "aktif olarak bir şeyleri başarmak" yaklaşımının en önemli yansıması çevreye -Çin için çevreden kastedilen Asya bölgesidir- yönelik diplomasiye birincil önem verilmesi olmuştur. Daha önce belirtildiği gibi 2008 krizinin Çin'in çevre üzerindeki etkisinin daha fazla genişlediği bir sürecin önünü açtığını düşünen Hu, Çin'in dış politikada yakın çevresinde sadece istikrara katkıda bulunan bir aktör olmamasını aynı zamanda çevrenin gelişmesinde önemli bir rol üstlenmesini savunmuştur (Hu, 2016c: 241). Dolayısıyla, Jiang'ın üzerinde durduğu iyi komşuluk ilkesi kapsam olarak genişlemiş ve çevreyle yakın ve de güçlü bir iş birliği öngörülmüştür.

Çevreyle yakın ve güçlü iş birliği hedefinin yanı sıra, Hu, 2007 yılında ilk defa dile getirdiği, "ortak kader topluluğu" kavramı ile "...Anakaradaki 1,3

milyar insan ve Tayvan'daki 23 milyon insan aynı kandandır ve ortak bir kaderi paylaşırlar..." açıklamasında bulunmuştur (Hu, 15/10/2007). Böylece, Hu, başlangıçta, ortak kader topluluğu yaklaşımını Çin ile Tayvan arasındaki özel ilişkiyi ifade etmek için kullanmıştır. Daha sonraki yıllarda, Hu, devletler arasındaki ilişkilerin "birbirine bağlı" ve "iç içe geçmiş" hale geldiğini belirtmiş ve ortak kader topluluğu dahilinde Çin'in ikili ve bölgesel iş birliği yoluyla Asya-Pasifik bölgesinde ortak kalkınmayı ve refahı teşvik edeceğini ifade etmiştir (Information Office of the State Council, 2011). Dolayısıyla, Hu liderliğinin de Jiang gibi Çin için yakın çevre olan Asya ülkeleriyle ekonomik iş birliğini güçlendirmeyi öncelik haline getirdiği söylenebilir.

2008 krizi sonrası, Hu liderliğindeki Çin, artan ekonomik gücünü altyapı yatırımları gibi çeşitli araçlarla uygulamaya aktararak Asya'da daha fazla finansal etki sağlama yönünde bir tutum benimsemiştir. Bu çerçevede, Hu yönetimi, 17-19 Nisan 2009 tarihlerinde Boao Asya Forumu'nda Asya ülkeleri arasında daha yakın mali iş birliğini vurgulayarak forumda tartışılmak üzere Asya Altyapı Yatırım Bankası kurma fikrini dile getirmiştir (Doshi, 2021: 29). Daha sonraki yıllarda, Hu, Kuşak-Yol Girişimi'nin temelini oluşturacak "Çin çevresinde birbirine bağlı ve birlikte çalışabilir bir altyapı ağı oluşturmak için çevredeki otoyolların, demiryollarının, iletişimlerin ve enerji kanallarının inşasına aktif olarak katılmalı ve güçlü bir şekilde teşvik etmeli" şeklinde Çin ile komşu ülkeler arasında ekonomik iş birliğini güçlendirmeye yönelik bir açıklamada bulunmuştur (Hu, 2016c: 241). Hu'nun Asya Altyapı Yatırım Bankası fikri ve Çin ile komşu ülkeler arasında altyapı ağı düşüncesi kendisinden sonra gelecek Xi Jinping döneminde Çin dış politikasının temelini oluşturmuştur.

Xi Jinping (2012-): Ortak Kader Topluluğu Çerçevesinde Başarı İçin Çabalamak

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, 2014'te Merkezi İşler Çalışma Forumu'nda yaptığı konuşmada, "dünyada çok kutupluluğun ilerleyişinin değişmeyeceğini" ve "bugünün dünyasının bir değişim dünyası" olduğunu belirtmiştir. Xi'e göre, "... Bu uluslararası sistemde ve uluslararası düzende derin ayarlamaların gerçekleştiği bir dünyadır. Bu uluslararası güçler dengesinde barışa ve kalkınmaya yardımcı olacak derin değişikliklerin yaşandığı bir dünyadır" (Xi, 2014b: 442). Uluslararası sistemde çok kutupluluğun ve değişimin derinleştiği ve de genişlediği bir süreçte, Xi ve Çinli siyasetçilerin zihninde uluslararası sistemde yaşanan dönüşümlere bağlı olarak "benlik algısı" açısından bir dönüşüm gerçekleşmiştir (Doshi, 2021: 179). Çinli siyasetçiler -2008 krizine kadar- Çin'in zayıf bir aktör olması nedeniyle düşük

profilli bir dış politika izlemesinin bir zorunluluk olduğunu düşünmüşlerdir. Ancak, 2008 krizi sonrası Hu döneminde başlayan ABD ile Çin arasındaki güç farkının azaldığına ilişkin algı; Xi dönemine gelindiğinde Çin'in kendisini uluslararası sistemde daha güçlü görmeye başlaması yönünde bir dönüşüm geçirmiştir. Bu durum, Çinli karar alıcıların, Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi'nin 2013'teki "Çin'in Özellikleriyle Büyük Güç Diplomasisini Keşfetmek" başlıklı konuşmasında (Wang, 27/06/2013) ve Çin Başkanı Xi Jinping'in 2014'teki Merkez Dışişleri Çalışma Konferansı'ndaki açıklamasında (Xi, 2014b: 443) görüleceği üzere, Çin'in artık büyük bir güç olduğu ve yeni statüye uygun bir diplomasiye ihtiyacı olduğunu savunmalarına yol açmıştır.

Çin özelliklerine sahip büyük güç diplomasisi anlayışı ve yeni statüye uygun diplomasi arayışı çerçevesinde Xi liderliğindeki Çin dış politikada çevreye yönelik yaklaşımın güçlendirilmesini, büyük güçlerle ilişkilerin yeniden yapılandırılmasını ve küresel siyasette aktif/proaktif politikalar takip edilmesini bir misyon olarak benimsemiştir. Xi'nin dış politikada aktif veya proaktif kelimesine atıf yapması Hu'nun "aktif olarak bir şeyleri başarmak" hedefiyle bağlantı kurduğunu ve yöntemler açısından Hu ve Xi dönemleri arasında bir devamlılık olduğunu göstermiştir (Doshi, 2021: 178). Ancak, devam eden süreçte, Xi, Hu'nun "aktif olarak bir şeyleri başarmak" ilkesini kendi ortaya koyduğu "başarı için çabalamak" ifadesiyle değiştirmiş ve yeni dönemde Çin dış politikasının "çevre diplomasisini teşvik ederken başarı elde etmek için çabalayacağını" ifade etmiştir (Xi, 2014a: 296). Dolayısıyla, Çin'in artık bir büyük güç olduğu gerçeğiyle birlikte, Xi'nin aktif politikalar izleyerek başarı elde etme çabası, Deng'in düşük profilli politikasının Çin dış politikasında geçerliliğini tamamen kaybetmesi anlamına gelmiştir.

Xi, Hu'nun başlattığı çevreye yani Asya bölgesine yönelik diplomasiyi daha güçlü bir şekilde devam ettirmiştir. 2014 Merkezi Dışişleri Çalışma Forumunda Xi, daha önceki yıllarda büyük güçleri ilk, çevreyi ikinci ve geliştirmekte olan dünyayı üçüncü olarak belirten Çin siyasi elitlerinin dış politika konuşmalarından farklı olarak, çevreyi konuşmasının ilk sırasına yerleştirmiştir (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 29/11/2014; Xi, 2014b: 444). 2014'teki toplantının Hu döneminde 2006'daki Çalışma Konferansı'ndan sonra düzenlenen ilk büyük dış politika forumu ve daha önemlisi çevre diplomasisi konusundaki ilk çalışma forumu olduğu göz önüne alındığında Xi döneminde Çin dış politikasında çevrenin daha önceki dönemlere kıyasla en önemli öncelik haline geldiği söylenebilir. Benzer şekilde, Xi'nin Dışişleri Bakanı Wang Yi, çevreye yönelik diplomasiyi Çin dış politikası için "öncelikli yön" haline geldiğini belirtmiş ve Çin'in ekonomik iş

birliği, bölgesel kurumlar, çatışma alanları ve güvenlik konularında çevreye daha fazla odaklanması gerektiğini savunmuştur (Doshi, 2021: 170). Xi döneminde, Hu döneminde olduğu gibi, iyi komşuluk ilkesi çevreye yönelik diplomasiye rehberlik eden temel ilke olmuştur.

Diğer yandan, Xi, Hu'dan ve daha önceki liderlerden farklı olarak, çevreye yönelik diplomasının Çin'in çıkarları çerçevesinde yönlendirileceğini ve ülkenin çıkarlarına hizmet edeceğini vurgulayarak odak noktasını değiştirmiştir. Xi döneminde Çin dış politikasında çevreye yönelik diplomasının odak noktası, Hu döneminde ortaya konulan Çin tehdidi teorisiyle mücadele etmek için geliştiren iş birliği iradesi yerine, Çin'in çıkarlar elde etmesini sağlayacak şekilde Asya'da bir bölgesel düzenin oluşturulmasıdır (Xi, 2014a, 297). Xi yönetimi, Çin'in dış politikada kendisine destek/dostluk kazandıracak eylemlerde bulunması ve komşuların Çin'e karşı iyi eğilimli olduğu sürece Çin'in de onlarla daha güçlü bir yakınlık tesis etmesi yönünde bir strateji takip etmiştir. Bu stratejiyle, Xi liderliği, Çin'in çevrede cazibesi ile etkinliğinin artmasını hedeflemiştir (Xi, 2014a: 297). Bu noktalardan hareketle, Xi'nin çevreyi Çin'in etkinliğinin artması ve çıkarlar elde etmesi sürecinde merkez haline getirdiği söylenebilir. Bölgede daha fazla nüfuz kazanma hedefi ve bunu başarmak için ortaya konan irade önceki dönemlerdeki güvenlik ve ekonomi alanında çıkarlar elde etmeye dayanan kısa süreli yaklaşımlarla kıyaslandığında daha kapsamlı bir açılımı temsil etmektedir.

Xi dönemi Çin dış politikasında yurt dışı ziyaretlerde ve büyük ekonomi, kurumsal ile güvenlik girişimlerinde yapılan konuşmalarda en fazla ön plana çıkan kavram/yaklaşım ortak kader topluluğu olmuştur. Örneğin, Xi, 2013'te Endonezya Parlamentosu'nda Kuşak-Yol Girişimi'ni duyuran meşhur konuşmasında bu ifadeden beş kez bahsetmiş, aynı yılda Asya Altyapı Yatırım Bankası'nı duyuran konuşmasında bu kavramı yeniden gündeme getirmiş, 2014'te Asya'da İş birliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı'nın Başkanlığını üstlendiği konuşmasında bu kavrama atıf yapmış ve 2015 Boao Forumu'nun ana temasını ortak kader topluluğu olarak belirlemiştir (Xi, 2/10/2013; Xi, 21/05/2014; Xi, 28/03/2015). Daha önemlisi, Xi, Hu'nun başkanlığının son yıllarında kurduğu ortak kader topluluğu ile çevre yani Asya-Pasifik arasındaki bağlantıyı daha da güçlendirmiştir. 2014'te düzenlenen "Ortak Kader Topluluğu Duygusunun Komşu Ülkelerde Kök Salmasına İzin Verin" başlıklı toplantıda Xi, çevre diplomasisinin ulaşmak istediği nihai hedefin çevrede yer alan komşuların "ortak kader topluluğuna üye olmaları/ait hissetmeleri" olduğunu belirtmiş ve Çin'in "çevreyi ortak

kader topluluğuna dönüştürme arzusunu” dile getirmiştir (Doshi, 2021: 170; Xi, 2014b: 444). 2017’de yayınlanan Asya Güvenlik İş birliği Beyaz Kitabı “Çinli liderlerin birçok farklı vesileyle ortak kader topluluğu kavramını defalarca detaylandırıldığını” kabul ederek “Çin, Asya ve bir bütün olarak Asya-Pasifik bölgesinde ortak kader topluluğu inşa etmek için çalışıyor” ifadesine yer vermiştir (State Council Information Office, 2017).

Ortak kader topluluğu yaklaşımının temelinde bugünün dünyasında ülkeler arasındaki bağımlılık ilişkisinin arttığı, bir bölgede yaşanacak olası bir değişimin diğer bölgedeki insanları etkilediği ve bir bölgede yaşayan insanların diğerlerinden bir şeyler taşıyacağı ortak bir gelecek tasavvuru yer almaktadır (Zhou, 2021). Bağımlılığın arttığı ve ortak gelecek algısının çıktığı bir dünyada ortak kader topluluğu yaklaşımı; insan topluluğunun ilerlemesinin ülkelerin aralarında iş birliği tesis etmesine ve bu iş birliğini kazan-kazan anlayışı çerçevesinde sürdürmesine bağlı olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, ortak kader topluluğu yaklaşımı, devletlerin siyaset, güvenlik, ekonomi, kültür ve çevre şeklindeki başlıklarda ortak çaba göstermelerini vurgulamaktadır (Zhou, 2021). Kısaca, ortak kader topluluğu yaklaşımı şu iki hususu hedeflemiştir: (i) çevrenin Çin’e yönelik bakış açısını olumlu yönde değiştirecek girişimler ortaya konulması; (ii) Çin’in bölge meselelerindeki merkezi konumunun anlaşılması ile kabulüne dayalı bir ortak kader duygusunun kök salması (Xi, 2014a: 296-299).

Xi’nin Çin dış politikasında çevresel diplomasiyi yükseltme ve ortak kader topluluğu oluşturma çabaları ekonomi ve güvenlik alanındaki girişimlere yansımıştır:

Ekonomi açısından bakıldığında, Xi, Hu döneminde fikirsel temelleri atılan Kuşak-Yol Girişimi ile Asya Altyapı Yatırım Bankası’nı somut bir şekilde uygulamaya aktarmış ve BRICS çerçevesinde Yeni Kalkınma Bankası’nın kurulmasında aktif bir rol almıştır. Çin’in liderliğindeki bu girişimler ortak kader topluluğu oluşturma stratejisinin ve çevresel diplomasinin bir parçası olarak görülmüştür. 2017’de düzenlenen Kuşak-Yol Girişimi Forumu’nda Xi, Kuşak-Yol Girişimi’nin nihai hedefinin girişime taraf olan tüm aktörlerin “İnsanlık İçin Ortak Kader Topluluğuna” yaklaşmasını sağlamak olduğunu belirtmiştir (Xi, 15/05/2017). Kuşak-Yol Girişimi ve Asya Altyapı Yatırım Bankası, Çin ile çevre ülkeler arasında iki veya daha fazla devletin vatandaşlarının ortak faydalar sağladıkları kamu mallarının paylaşılması yoluyla karşılıklı bağımlılığı kolaylaştıracak ve Çin ile komşu ülkeler arasında altyapı bağlantısını hızlandırmak için birlikte çalışılmasını sağlayacak araçlar

olarak sunulmuştur (Xi, 2014a: 296-299). Çin yönetiminin penceresinden bakıldığında, Kuşak-Yol Girişimi ve Asya Altyapı Yatırım Bankası hem Çin'in çıkarlarının gerçekleşeceği hem de çevrede yer alan ülkelerin Çin'in ekonomik büyümesinden olumlu sonuçlar elde edeceği kazan-kazan anlayışına dayalı bir iş birliği anlayışını öngörmektedir.

Diğer yandan, her ne kadar komşu ülkelerin Çin'in ekonomik büyümesinden yararlanması öngörülse de Kuşak-Yol Girişimi ve Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın Çin ile çevrede yer alan ülkelerin farklı büyüklükteki ekonomik yapılara sahip olmaları nedeniyle Çin lehine asimetrik bir karşılıklı bağımlılık ilişkisine yol açacağı söylenebilir. Dahası, her iki girişim, Çin'e ekonomik angajman çerçevesinde büyük bir manevra özgürlüğü kazandırmakta ve Pekin'e komşularının eylemlerini kısıtlama imkânı vermektedir (Doshi, 2021: 181). Kuşak-Yol Girişimi, Yeni Kalkınma Bankası ve Asya Altyapı Yatırım Bankası şeklindeki girişimler, Xi yönetiminin Hu'nun 2008 ekonomik krizi sonrası başlattığı ABD liderliğindeki Batı dünyasının önceliklerini yansıtan küresel ekonomik düzen karşısında Çin'in konumunu güçlendirme yaklaşımını daha ileriye götürdüğünü göstermektedir. Bu girişimlerle, Çin, bir yandan Asya-Pasifik bölgesinde ve küresel siyasette nüfuzunu artırmayı hedeflemiş, diğer yandan ABD'nin bölgesel ve küresel etkisinin azaltılmasını öncelik haline getirmiştir.

Güvenlik açısından değerlendirildiğinde, Xi, ABD'nin Asya'daki etkinliğini azaltmak için çok taraflı örgütleri ortak kader topluluğu oluşturmanın bir aracı olarak görmüştür. Bu çerçevede, Xi, Asya'da güvenliğe yeni bir bakış açısının gerekli olduğunu ve Çin'in komşu ülkelerle birlikte kapsamlı bir güvenlik stratejisi geliştirmesi gerektiğini ifade etmiştir (Xi, 2014a: 296-299). Bu yaklaşımın yansıması olarak, Xi, söylemsel düzlemde, "ortak, kapsamlı, iş birliğine dayalı ve sürdürülebilir güvenlik" anlayışını merkeze koyduğu "Yeni Asya Güvenlik Konsepti" yaklaşımını tanıtmış ve Asya devletlerinin Asya güvenliğinden sorumlu olduğunu belirterek dış ittifakları sorgulamıştır. Uygulamada Xi, Çin'in "bölgesel ve alt-bölgesel güvenlik girişimlerine aktif olarak katılması" yönünde bir strateji geliştirmiş ve Pekin yönetimi, Asya güvenlik mimarisine ilişkin Çin'in argümanlarını güçlendirmek için Asya'da İş Birliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı başkanlığını kullanma yönünde yüksek profilli bir çaba göstermiştir (Xi, 2014a: 296-299). Güvenlik konusunda Asya merkezli bakış açısını, çok taraflılığı ve Asya güvenliğine ilişkin bölgesel normları yeniden ifade ederek, Pekin yönetimi, ABD'nin bölgedeki etkisini azaltmayı, ABD ile bölge ülkeleri arasındaki ittifakları önemsiz hale getirmeyi ve Çin'in bölgesel liderliğinin güçlenmesini hedeflemiştir (Doshi, 2021: 182; Kucukdegirmenci, 27/02/2024: 13).

Xi, Hu'nun 2008 krizinin ardından ortaya koyduğu toprak anlaşmazlıkları konusunda Çin'in sert bir tutum izlemesi gerektiği şeklindeki yaklaşımı daha da güçlendirmiştir. Diğer bir deyişle, Xi, selefi Hu'nun Doğu ve Güney Çin Denizi meselelerinde takip ettiği katı politikaların çok daha ötesine geçmiş ve ülkenin temel çıkarlarını savunmak için daha iddialı bir yaklaşım ortaya koymuştur. Xi döneminde askeri araçlar Çin'in bölgesel anlaşmazlıkların çözümünde daha fazla nüfuz sağlamasının bir aracı haline gelmiştir. Bu çerçevede, Xi liderliğindeki Çin (Dossani ve Harold, 2016: 6, 61, 65; Durmaz, 2021: 38-40);

- Japonya'nın millileştirdiğini ilân ettiği Diaoyu/Senkaku adalarına sahil güvenlik botlarını devriye gezmeleri için göndermekle kalmamış aynı zamanda deniz devriyelerini rutin haline getirmiş ve tartışmalı bölgelerde hava devriyesine başlamış,
- Kasım 2013'te Doğu Çin Denizi'nde tartışmalı adaları kapsayacak şekilde Hava Savunma Tanımlama Bölgesi ilân etmiş,
- Güney Çin Denizi'ndeki tartışmalı sularda yapay adalar inşa ederek buralara asker konuşlandırmış,
- Daimî Tahkim Mahkemesi'nin 12 Temmuz 2016'da Güney Çin Denizi konusunda Filipinler lehine verdiği kararı reddetmiştir.

Bu katı politikalar Xi'nin, 13. Ulusal Halk Kongresi Birinci Toplantısı'nda yaptığı konuşmada Çin'den “bir santimetre bile” toprak ayrılmayacağına ve Çin'in buna izin vermeyeceğine dair söz vermesiyle günümüze kadar devam etmiştir (Xi, 20/03/2018). Bu gelişmelerle Xi liderliğindeki Çin, başta Japonya gibi komşu ve uyuşmazlıklara taraf ülkeler olmak üzere Asya-Pasifik ülkelerine ve bölgeyle ilgili olan dış güçlere egemenlik ve toprak bütünlüğünü ilgilendiren bir konuda istediği yönde adım atabileceğini ve uluslararası kuruluşların ya da mahkemelerin kararları karşısında taviz vermeyeceğini göstermiştir. Xi liderliğindeki Çin'in Doğu ve Güney Çin Denizlerinde bu iddialı ve güçlü duruşunun nedeni, ülkenin artan ekonomik kapasitesi ile hızlı ekonomik büyümesinin askeri modernizasyonu güçlendirmesi ve Halk Kurtuluş Ordusu Donanmasının yeniden güçlü bir şekilde yapılandırılmasına paralel olarak Çin'in Doğu ile Güney Çin Denizlerinde hareket kabiliyetinin önemli ölçüde artmasıdır (Cai, 2022).

Xi liderliği, selefleriyle kıyaslandığında daha güçlü bir şekilde, dış politikada Tayvan ve Hong Kong konusunda Batılı güçlere karşı vatansever bir mücadele yürüttüğünü vurgulamış ve onları öteki olarak hedef alan milliyetçi bir söylem geliştirmiştir (Suisheng, 2023). Xi'nin Tayvan konusunda vatansever/milliyetçi tonlara yönelik yüksek vurgusunun nedeni, Tayvan'daki siyasi

karar alıcıların adanın çıkarlarını Çin'in rakipleri olan Japonya ve ABD ile iş birliği yaparak gerçekleştirmeye çalışması olmuştur. ABD'nin Tayvan'a yönelik desteği arttıkça, Çin yönetimi, Tayvan'a yönelik söylemlerinin sertlik düzeyini artırmış ve Tayvan Boğazı'nda tatbikatlar gibi eylemler gerçekleştirmiş, böylece söylem ve pratikte gerektiği takdirde daha sert önlemlere başvuracağını Batı dünyasına göstermek istemiştir. Ayrıca, Xi, Çin'in Hong Kong üzerinde tamamen egemenlik kurması gerektiğini savunarak Çin halkının desteğini almayı ve böylece liderlik pozisyonunu güçlendirmeyi hedeflemiştir. Uygulamada Xi, Nisan 2019'da Hong Kong'daki şüphelilerin yargılanmak üzere Çin anakarasına iadesine olanak sağlayan bir yasayı uygulamaya çalışmıştır. Bununla birlikte, Tayvan ve Hong Kong'a yönelik güçlü eylemlere rağmen, Xi, kendisinden önceki liderler gibi, Çin dış politikası için radikal olarak nitelendirilecek bir eylem ortaya koymamış, sadece düşük yoğunluklu askeri eylemlerin sayısını artırmış ve söylemlerin sertlik tonunu yükseltmiştir. Askeri eylemlerin sayısını artırmakla ve sert söylemlere başvurmakla Xi'nin Çin'in çıkarlarını savunan güçlü bir lider imajı çizmeye çalıştığı söylenebilir.

Xi liderliğindeki Çin, dış politikada büyük güçlerle ilişkilerin yeniden yapılandırılması misyonu çerçevesinde ABD ile ilişkilerde "büyük güç ilişkilerinin yeni bir modeli" önerisini ortaya koymuştur (Pekcan, 2019: 103). Bu model, yükselen bir gücün mevcut güce meydan okuduğu ve bunun çatışma/savaşa yol açtığı eski tip büyük güç ilişkilerini tasvip etmemektedir. Çatışmaya dayalı eski tip büyük güç ilişkileri yerine, bu model, ABD'nin Asya-Pasifik bölgesinde Çin'in çıkarlarına saygı duymasını ve bölgede Çin'in eylemlerine müdahale etmemesini öngörmektedir (Bush, 2013; Qi, 2015: 349-370). Her iki tarafın birbirlerinin çıkarlarına saygı duyması ve eylemlerine karışmaması halinde, bu yaklaşım, ABD ile Çin arasında herhangi bir kriz yaşanmayacağını iddia etmektedir.

Diğer yandan, Obama ve Trump yönetimleri, Xi'nin düşüncelerini onaylamamış ve Obama, Asya Eksenli yaklaşımını; Trump, Özgür ve Açık Hint-Pasifik stratejisini başlatmıştır. Bu stratejilerle, ABD yönetimi, Çin'in Asya-Pasifik bölgesinde artan etkisine karşı koymak için bölge ülkeleriyle askeri/güvenlik ilişkileri geliştirmiş, Güney Çin Denizi'nde Seyir Özgürlüğü Operasyonları yürütmüş ve bölgedeki müttefikleriyle çeşitli iş birliği oluşumlarını (ABD, Avustralya, Hindistan ve Japonya arasındaki Dörtlülük Güvenlik Diyalogu Quadrilateral Security Dialogue-QUAD gibi) güçlendirme yoluna gitmiştir. Daha önemlisi, Trump'ın 2018'in başlarından itibaren Çin ile ticaret savaşlarını tetiklemesi ve Hong Kong, Sincan Uygur Özerk Bölgesi

ile Tayvan konusunda Çin'e yönelik eleştirileri, 1970'lerden itibaren değişik seviyelerde de olsa olumlu ve güçlü bir seyir izleyen Çin-ABD ilişkilerinin kötü bir nitelik kazanmasına yol açmıştır (Benvenuti vd., 2022: 43). ABD'nin Çin'e yönelik geliştirdiği eleştirel tutum karşısında Çin Savunma Bakanı Wei Fenghe Haziran 2019'daki Singapur'daki Shangri-La Diyalogunda yaptığı konuşmada "ABD konuşmak istiyorsa, kapıyı açık tutacağız...eğer kavga isterlerse, sonuna kadar savaşıcağız...bize zorbalık mı edeceksin? Mümkün değil" demiştir (Wei, 2019). Bu noktadan hareketle, bugünkü Çin yönetiminin kullandığı dilin özellikle 2008 krizinden önce uzlaşının ön plana çıkarıldığı diplomatik yaklaşımla bir tezatlık oluşturduğu ve Çin'in kullandığı dilde karşı taraftaki aktörlerin tutumunun belirleyici olduğu görölmektedir.

ABD'nin Asya-Pasifik yöneliminin güçlü bir nitelik kazanması ve Trump'ın Çin'i çevrelemeye yönelik bir strateji ortaya koyması, "bir barbarı başka bir barbarla kontrol altına alma" stratejisinin tekrar gün yüzüne çıkmasına ve Xi liderliğinin Hu döneminde Rusya ile güçlenen iş birliğini daha da derinleştirmesine yol açmıştır. Xi, Başkan olduktan sonra ilk resmi ziyaretini Şubat 2013'te Rusya'ya yapmış, ikinci döneminde de ilk resmi ziyaretini yine Rusya'ya yapmış ve Çin ile Rusya karar alıcıları, ilişkileri "yeni bir çağ için kapsamlı stratejik koordinasyon ortaklığı" olarak tanımlamışlardır (Xinhuanet, 06/06/2019). Xi döneminde Çin ve Rusya, Batının taraf olduğu bölgesel ve uluslararası gelişmeler karşısında ortak bir duruş geliştirme, enerji iş birliğini güçlendirme ve ticaret alanındaki ödemelerde ulusal para biriminin kullanılmasını genişletme gibi farklı alanlarda ve farklı coğrafyalarda daha önce hiç olmadığı kadar bir uyum içerisinde olmuşlardır.

Xi'nin Çin'in küresel siyasette aktif/proaktif politikalar takip etmesi yaklaşımı neticesinde Çin küresel siyasette kendisine yeni misyonlar yüklemiştir. Çin, 2013'ün sonlarında Mali'deki BM Barışı Koruma Misyonuna bir piyade müfrezesi göndermesi daha önce salt lojistik destek sağladığı eylemlerden farklılaşmakta, 2015'te Güney Sudan'a 700 muharip birlik konuşlandırması geleneksel müdahale etmeme stratejisinde önemli bir değişikliği temsil etmekte, Nisan 2015'te Yemen'den 10 farklı milletten 225 yabancı vatandaşı tahliye etmesi ilk defa çatışma bölgesinden yabancıların tahliyesine örnek oluşturmakta ve Afganistan'ın yeniden inşası için ekonomik yardımlar sağlamaktadır (Poh ve Li, 2017: 87). Tüm bu gelişmeler Çin'in artan gücünü ve kapasitesini küresel siyasette çok farklı alanlarda yansıtmakta daha önce eşi benzeri görölmemiş bir irade gösterdiğini ve buna bağlı olarak olayları kendi çıkarları lehine şekillendirebildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Xi, dış politikada Hu'nun Asya ötesinde Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika'ya

yönelik başlattığı diplomatik açılımı güçlendirerek devam ettirmiştir (Lanteigne, 2020: 22). Böylece, ikili ve çok taraflı diplomasi faaliyetleriyle, Çin yönetimi, iş birliği vurgusu çerçevesinde çıkarlar elde etmeyi ve farklı coğrafyalarda görünürlüğünü artırmayı hedeflemiştir.

Sonuç

Çalışmanın temel varsayımı, Deng'in düşük profilli yaklaşımından uzaklaşmanın ilk defa Xi döneminde değil de Hu'nun başkanlığının son yıllarında başladığıdır. Gerçekten de 2008 ekonomik krizini takip eden dönemde Batının gücündeki düşüşe ve Çin'in gücündeki artışa paralel olarak, Hu liderliğindeki Çin, daha önce bir erteleme stratejisinin benimsendiği Doğu ve Güney Çin Denizi şeklindeki deniz toprak anlaşmazlıklarında hem sert güce dayalı eylemlere başvurmuş hem de anlaşmazlığa taraf olan Filipinler ve Vietnam gibi bölge devletlerinin girişimlerini engellemeye çalışmıştır. Benzer şekilde, Çin'in uluslararası düzene yönelik eleştirel tutumu, Mart 2009'da Çin Merkez Bankası Başkanı Zhou'nun uluslararası bir rezerv para birimi önermesi gibi, somut ve etkili bir şekilde ilk defa Hu döneminde görünür hale gelmiştir. Xi döneminin ana temaları olan Asya Altyapı Yatırım Bankası ve Kuşak-Yol Girişiminin fikrinsel temelleri Hu döneminde atılmıştır. Ayrıca, geçmişte ilginin düşük düzeyli olduğu Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika şeklindeki bölgelere yönelik yoğun diplomasi faaliyetlerinin yürütülmesi yine Hu döneminde olmuştur. Tüm bu gelişmeler, Hu'nun başkanlığının son yıllarında Çin dış politikasının bölgesel uyumsuzluklar, uluslararası düzene yönelik yaklaşım ve ikili ile bölgesel ilişkiler açısından bir değişime uğramaya başladığını göstermektedir.

Çalışmanın bir diğer varsayımı, Hu döneminde Çin dış politikasında başlayan değişimin Xi döneminde artarak devam ettiği ve Hu ile Xi dönemleri arasında bazı dış politika davranışları açısından devamlılık gözlemlenebileceğiydi. Xi dönemi Çin dış politikasının ana teması olan ortak kader topluluğu ilk defa Hu döneminde kullanılmaya başlanmış ve Hu'nun ortak kader topluluğu ile Asya-Pasifik arasında kurduğu bağlantı Xi döneminin ön plana çıkan yaklaşımlarından birisi olmuştur. Xi, Hu'nun Doğu ve Güney Çin Denizlerindeki eylemlerini daha da ileriye götürerek Doğu Çin Denizi'nde Hava Savunma Tanımlama Bölgesi oluşturmuş ve tartışmalı bölgelerde asker konuşlandırma ile yapay ada inşa etme gibi faaliyetlerin sayısını artırmıştır. Hu'nun Çin dış politikasının yörüngesini Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika'ya doğru genişletme eylemi Xi döneminde daha güçlü hale gelmiş ve bu bölgelerdeki devletlerle yoğun zirve diplomasisi faaliyetleri ile ekonomik ilişkiler yürütülmüştür. Hu döneminde fikrinsel temelleri atılan Asya Altyapı

Yatırım Bankası ve Kuşak-Yol Girişimi şeklindeki projeler Xi döneminde somut bir nitelik kazanmış ve bu projelerin ortaya koyduğu ekonomik iş birliği hedefi çerçevesinde Çin'in çevrede ve küresel düzeyde etkili bir aktör haline gelmesi hedeflenmiştir. Xi'nin Çin'e dış politikada yüklediği en önemli misyonlardan birisi de Hu döneminde başlayan küresel sistemin yeniden yapılanmasına yönelik eleştirel tutumun daha açık ve güçlü bir şekilde ifade edilmesidir. Ayrıca, Xi liderliğindeki Çin, dış politikada, -BM Barışı Koruma Misyonuna piyade müfrezesi gönderilmesi ve Güney Sudan gibi çatışma bölgelerine muharip birlik konuşlandırılması gibi- işlev ve kapsam açısından daha önce tecrübe edilmeyen eylemler gerçekleştirmiştir.

Çalışmanın bulguları göstermektedir ki Çin, dış politikada, 20. yüzyılda ilk önce Batı'nın egemen olduğu dolayısıyla yabancı olduğu uluslararası sistemde tanınma arayışında olmuş ve daha sonra belirsizliklerin olduğu bir konjonktürde düşük profilli bir yaklaşım takip etmiştir. 21. yüzyıla gelindiğinde, Çin, 2008 ekonomik kriziyle Batının görece zayıfladığı yükselen güçlerin daha belirgin olmaya başladığı bir süreçte, gelişmeleri şekillendiren oyun kurucu bir aktör olmayı hedeflemiştir. Bu durum Çin dış politikasında küresel siyasette çevrede yer alan bir aktörden merkezde olmayı hedefleyen bir ülkeye doğru hedef ve kapsam açısından bir dönüşümün gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Dış politikada hedef/kapsam bağlamında yaşanan bu dönüşümün belirleyicileri uluslararası sistemde çok kutupluluğun ortaya çıkışına paralel olarak Çin'in aktif politikalar izleyeceği bir konjonktürün oluşması ve Çin'in güç kapasitesinin iyileşmesi/artması neticesinde büyük güç siyaseti izlemeye başlamasıdır.

Çalışma lider fark etmeksizin her dönemde Çin dış politikasının genel niteliğinin şekillenmesinde uluslararası sistemin yapısının ve güç olgusunun (Çin'in gücü ve büyük güçlerin davranışları) önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Soğuk Savaş döneminde büyük güçlerden değişen ölçüde tehdit algısı, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin tek taraflılığı ön plana çıkaran eylemlerinden duyulan rahatsızlık ve 2010'lu yıllarda Obama ve Trump'ın Asya-Pasifik bölgesine yönelmesi neticesinde Çin'i çevrelemeye çalışması Çin dış politikasının genel niteliğini şekillendirmiştir. Ayrıca, bir diğer önemli tespit, kuruluş döneminde dış politikada Komünizme yönelik vurgu hariç, Mao'dan Xi'e Çin dış politikasının büyük ölçüde pragmatist yani faydacı bir nitelikte olduğudur. Bu çerçevede ikili ile bölgesel ortaklıkların geliştirilmesi ve ekonomik iş birliği vurgusu son dönem Çin dış politikasının temel temaları olmuştur. Komünist ideolojinin düşüşüne ve Çin'in güç kapasitesinin iyileşmesine paralel olarak Tayvan ve Hong Kong konuları başta

olmak üzere Çin'in egemenliğini güçlendirmeye yönelik milliyetçi söylemler ve girişimler Mao'dan Xi'e artan bir nitelik göstermiştir. Bu noktalardan hareketle, yakın gelecekte, Çin dış politikasının niteliğinin şekillenmesinde uluslararası sistemin yapısı, Çin'in güç kapasitesi ve büyük güçlerin davranışları belirleyici olacak ve de dış politikada Çin'in egemenliğini güçlendirmeye yönelik girişimler ile pragmatist tutum artarak devam edecek gibi görünmektedir.

Sonnotlar

1- Çin Halk Cumhuriyeti'nde Devlet Başkanlığı sembolik bir görev olup; Çin Komünist Partisi Genel Sekreteri, devlet ve hükümet üzerinde mutlak otoriteye sahiptir. Burada belirtilmesi gereken önemli nokta, Deng Xiaoping bu makamlarda filli olarak bulunmasa da 1978-1992 arasında Eşitler Arasında Birinci (Primus İnter Pares) konumda olarak Çin'in lideri olduğu söylenebilir. Bu nedenle, bu çalışma 1989'da Jiang Zemin Genel Sekreter olmasına rağmen 1992 yılına kadar olan gelişmeleri Jiang Zemin başlığı altında analiz etmek yerine Deng'in belirleyici başat rolünden dolayı Deng başlığı altında analiz edecektir. Çin halkını zenginleştirmede ve ülkeyi güçlendirmede etkili bir yöntem ortaya koyduğunu düşünen bir lider olarak Deng, 1992'de siyaset sahnesinde aktif bir rol oynamayı bırakıp kenara çekilmiştir (Vogel, 2011: 693). Ancak, çalışmanın gösterdiği gibi, Deng'in modernleşme vizyonu ve Tiananmen olayları ile Soğuk Savaş'ın bitişine paralel olarak ortaya koyduğu düşük profilli yaklaşım Çin dış politikasını uzunca bir süre şekillendirmiş ve Jiang bu yaklaşımın en büyük uygulayıcısı olmuştur.

Kaynakça

Benvenuti A vd. (2022). *China's Foreign Policy: The Emergence of a Great Power*. Oxon and New York: Routledge.

Bush R (2013). US-China New Pattern of Great-Power Relations. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fspublic/legacy_files/files/publication/Pac1340A.pdf, Son erişim tarihi, 01/08/2023.

Cai K G (2022). *China's Foreign Policy Since 1949: Continuity and Change*. Oxon and New York: Routledge.

Demir E (2019). Understanding the transformation in Chinese foreign policy: A historical evaluation from 1949 to 2019. *Cappadocia Journal of Area Studies*, 1(1), 6-24.

Dingding C ve Jianwei W (2011). Lying Low No More? China's New Thinking on the Tao Guang Yang Hui Strategy. *China: An International Journal*, 9(2), 195-216.

Doshi R (2021). *The Long Game: China's Grand Strategy to Displace American Order*. USA: Oxford University Press.

Dossani R ve Harold S W (2016). *Maritime Issues in the East and South China Seas*, Santa Monica: Rand Cooperation.

Durmaz F (2021). 2008 Ekonomik Krizi'nden Küresel Salgına Kadar Olan Dönemde Çin'in Uluslararası Düzene Yönelik Yaklaşımı. İçinde: İ Ermağan, M Özyay ve Ö Z Keyvan (Eds.), *Dünya Siyasetinde Asya Pasifik 4*, Ankara: Nobel Yayınları, 27-59.

Editorial Committee for Party Literature ve CCP Central Committee (1994). *Selected Works of Deng Xiaoping, vol. iii: 1982–1992*. Beijing: Foreign Languages Press.

Ekrem N H (2003). *Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası (1950-2000)*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Flint C ve Zhang X (2019). Historical–geopolitical contexts and the transformation of Chinese foreign policy. *The Chinese Journal of International Politics*, 12(3), 295-331.

Foot R (2001). Chinese Power and the Idea of a Responsible State. *The China Journal*, 45, 1-19.

Hu J (15/10/2007). Hu Jintao's report at 17th Party Congress. <http://www.china.org.cn/english/congress/229611.htm>, Son erişim tarihi 26/02/2024.

Hu J (2016b). *Hu Jintao Selected Works Vol. 2*. Beijing: People's Press.

Hu J (2016c). *Hu Jintao Selected Works Vol. 3*. Beijing: People's Press.

Information Office of the State Council (2011). China's Peaceful Development. https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2014/09/09/content_281474986284646.htm, Son erişim tarihi, 28/02/2024.

Kucukdegirmenci O (27/02/2024). CICA and China's soft balancing act towards the US. *The Pacific Review*, DOI:10.1080/09512748.2024.2320718.

Lanteigne M (2020). *Chinese Foreign Policy: An Introduction*. Oxon and New York: Routledge.

Leverett F ve Noel P (2006). The New Axis of Oil. *The National Interest*, 62-70.

Mao Z (1963/1964). There Are Two Intermediate Zones. İçinde: The Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China and the Party Literature Research Center under the Central Committee of the Communist Party of China (Eds.), *Mao Zedong on Diplomacy*, Beijing, China: ForeignLanguages Press, 1998, 387-389.

Mao Z (1974). On the Question of The Differentiation of the Three Worlds. İçinde: The Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China and the Party Literature Research Center under the Central Committee of the Communist Party of China (Eds.), *Mao Zedong on Diplomacy*, Beijing, China: ForeignLanguages Press, 1998, 454.

Mark C (2012). *China and the World Since 1945: an International History*. Oxon and New York: Routledge.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China (29/11/2014). The Central Conference on Work Relating to Foreign Affairs Was Held in Beijing. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1215680.shtml, Son erişim tarihi, 27/02/2024.

Pekcan C. (2019). *Çin Dış Politikası ve ABD ile İlişkiler*. Bursa: Dora Yayıncılık.

Poh A ve Li M (2017). A China in Transition: The Rhetoric and Substance of Chinese Foreign Policy under Xi Jinping. *Asian Security*, 13(2), 84-97.

Qi H (2015). China Debates the 'New Type of Great Power Relations'. *The Chinese Journal of International Politics*, 8(4), 349-370.

Robinson T W (1994). Chinese Foreign Policy from the 1940s to the 1990s. İçinde: T W Robinson ve D L Shambaugh (Eds.), *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*, Oxford: Clarendon Press, 505-603.

Selected Works of Mao Tse-tung (January 1940). On New Democracy. https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-2/mswv2_26.htm, Son erişim tarihi, 01.08.2023.

Shambaugh D (2021). *China's Leaders: From Mao to Now*. United Kingdom: John Wiley & Sons.

State Council Information Office (2017). China's White Paper on Asia-Pacific Security Cooperation Policies. <http://www.scio.gov.cn/zfbps/32832/Document/1539907/1539907.htm>, Son erişim tarihi, 28/02/2024.

Suisheng Z (2013). Chinese Foreign Policy as a Rising Power to find its Rightful Place. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 18(1), 101-128.

Suisheng Z (2023). *The Dragon Roars Back: Transformational Leaders and Dynamics of Chinese Foreign Policy*. Redwood City: Stanford University Press.

Vogel E F (2011). *Deng Xiaoping and the Transformation of China*. Cambridge: MA and London: The Belknap Press of Harvard University Press.

Wang Y (27/06/2013). Exploring the Path of Major-Country Diplomacy with Chinese Characteristics. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/wjbz_663308/2461_663310/t1053908.shtml, Son erişim tarihi, 28/02/2024.

Wei F (2019). State Councillor and Minister of National Defence, 18th Asia Security Summit, IISS Shangri-La Dialogue, Fourth Plenary Session. http://eng.mod.gov.cn/leadership/2019-06/02/content_4842884.htm, Son erişim tarihi, 01/08/2023.

Xi J (02/10/2013). Speech by Chinese President Xi Jinping to Indonesian Parliament. http://www.asean-china-center.org/english/2013-10/03/c_133062675.htm, Son erişim tarihi, 28/02/2024.

- Xi J (15/05/2017). Chairman Xi Jinping's Opening Remarks at the Roundtable Summit of the 'Belt and Road' International Cooperation Summit Forum. <http://www.mofcom.gov.cn/article/i/jyj/l/201705/20170502576387.shtml>, Son erişim tarihi: 27/02/2024.
- Xi J (20/03/2018). Speech at the First Meeting of the 13th National People's Congress. http://www.xinhuanet.com/politics/2018lh/2018-03/20/c_1122566452.htm, Son erişim tarihi 26/02/2024.
- Xi J (2014a). *Xi Jinping: The Governance of China Vol. 1*. Beijing: Foreign Language Press.
- Xi J (2014b). *Xi Jinping: The Governance of China Vol. 2*. Beijing: Foreign Language Press.
- Xi J (21/05/2014). New Asian Security Concept for New Progress in Security Cooperation: 4th Summit of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia. http://www.s-cica.org/page.php?page_id=711&lang=1, Son erişim tarihi 27/02/2024.
- Xi J (28/03/2015). Towards a Community of Common Destiny and a New Future for Asia: Boao Forum for Asia, Boao. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t1250690.shtml, Son erişim tarihi 27/02/2024.
- Xinhuanet* (06/06/2019). China, Russia Agree to Upgrade Relations for New Era. http://www.xinhuanet.com/english/2019-06/06/c_138119879.htm, Son erişim tarihi, 01/08/2023.
- Yu-shek C J (2016). *China's Foreign Policy: Challenges and Prospects*. Singapore: World Scientific Publishing Company.
- Zhang, B (2010). Chinese Foreign Policy in Transition: Trends and Implications, *Journal of Current Chinese Affairs*, 39(2), 39-68.
- Zhang X (1999). Zhongguo Tong Dongmeng De Mulin Huxin Huoban Guanxi (The Good Neighbourly and Mutual Trusting Partnership Relations between China and ASEAN). *Dangdai Yazhou (Contemporary Asia)*, (2), 25-29.
- Zhou M (2021). *Çin'de Xi Jinping Döneminin Kavramları: İnsanlığın Ortak Kader Topluluğu*. Çev. Deniz Kızılçec. İstanbul: İpekyolu Kültür ve Edebiyat.
- Zhu F ve Lu, P (2015). Be Strong and Be Good? Continuity and Change in China's International Strategy under Xi Jinping. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 1(1), 19-34.
- Ziegler C E (1993). *Foreign Policy and East Asia: Learning and Adaptation in the Gorbachev Era*. Cambridge: Cambridge University Press.